

DONÁT JÁNOS FESTŐ MUNKÁSSÁGA

Munkámat dr. Rózsa György tiszteletére ajánlom, akinek köszönettel tartozom támogatásáért, segítségéért, és azért a számos adatért, amellyel segítette mind a szöveg, mind az oeuvre-katalógus elkészítését. Munkám kezdetén – idestova 3 évtizeddel ezelőtt – alig 70 művet lehetett azonosítani a festő munkásságából, amely jelenleg több mint 200 művet számlál. A festmények java része Pest-Budán készült, és a képek többségéhez reprodukció, valamint a kiállításokat, és az irodalmi utalásokat is tartalmazó adatbázis csatlakozik, váltakozó menyiségben.¹ Együttal szeretném megköszönni a Budapesti Történeti Múzeum vezetőségének és Dománszky Gabriella szerkesztő asszonynak, hogy munkám megjelenését segítették.

Donát Jánosról jelentősebb tudományos, vagy ismeretterjesztő mű eddig nem készült. Az életmű iránt megnyilvánuló érdektelenség egyik oka lehet, — amely mind az osztrák, mind a magyar kutatásban jelentkezik — hogy Donát hatalmas munkásságában bizonyos színvonalbeli egyenetlenség mutatkozik, ami művészetét, legjobb bécsi kortársai, Martin van Meytens (1695–1770), Joseph Kreutzinger (1757–1829) és Heinrich Füger (1751–1818) mögé sorolja. Magyarországi tevékenységének feldolgozatlanlansága összefügg a felvilágosodás művészeteként megjelölt korszak kutatásának késésével is, mivel ez iránt csak az utóbbi évtizedekben mutatkozik intenzívebb érdeklődés.

A forrásmunkák közül a legtöbb és legjobban hasznosítható adatot Donátról Kazinczy Ferenc 22 kötetben kiadott levelezése tartalmazza.² Kazinczy minden levelében nagy lelkesedéssel ajánlja a festőt barátai figyelmébe és dicsérő szavakkal emlékezik meg mind jelleméről, mind művészetéről. Egy-egy kép kapcsán adódtak elvi nézeteltérések, de ez sohasem rontotta meg mindvégig tartós barátságukat. Kazinczy barátai is többségükben elismeréssel nyilatkoznak Donát műveiről, néhány esetben azonban olvashatunk ellenvéleményeket is, mint pl. Vitkovics Mihályét Horvát István és Kazinczy portréjáról.³ Ezek a levelek amellet, hogy számunkra értékes adatokat tartalmaznak egyben dokumentumai a művész és a közönség közötti kapcsolatoknak. Általuk érzékelhető – a közel húsz esztendő át fogó időtartam következtében – a művészi ízlés változása, és a műalkotások iránti igény megnövekedése is. Néhány műre és azok származására vonatkozó adatot tartalmaz még Kazinczy *Pályám emlékezete* című munkája és az írásából *Pestre* címen megjelent összeállítás is.⁴

Kazinczyval kapcsolatban elsőnek említendő az a három német nyelvű levél, ame-

F. Oeser u. C. G. Geryser:
Johann Daniel Donat portréja.

Papír, rézmetszet, körirata: Johann Daniel Donat, lent:
ein Künstler ehrlich, fromm, alt und kein Charlatan.

Das heißt auf deutsch, ein armer Mann.
Szépművészeti Múzeum Grafikai Gyűjtemény, lt.: 10.035

A harmadik levél is ugyanez év november 16-án, Pesten keletkezett és Donáttól származik,⁹ ebből a már korábban említett képekre és újabb festményekre vonatkozó adatok mellett értesülünk Donát munkamódszeréről és a kópiakészítéssel kapcsolatos problémáiról is.¹⁰

A források között kiemelkedő helyet foglal el Michael Kunits 1824-ben, még Donát életében megjelent műve, amelyben pár olalon ismerteti a festő életrajzát és felsorolja legjelentősebb műveit.¹¹ A festő munkásságáról máig ez a legbővebb, és legteljesebb forrás, amelyben a részletes életrajz mellett a kortárs rajongásával ír Donát művészetéről. Az írás legértékesebb része a Donát művek elkészülési helyük szerinti felsorolása. Ebben a Bécsben készültek közül 35-öt, a pozsonyiak közül hatot, a pestiekből pedig 64-et, összesen 106 művet említ. A kutatás során több sike-

lyet Donát és felesége írt a költőnek.⁵ A levelek betekintést engednek mindennapi életükbe, értesülünk Donát munkamódszeréről és utazásairól, és fontos adatokat tudunk meg részben ismert, részben elpusztult, vagy lapangó művekről. Az időben legkorábbi levél 1816. június 11-én kelt Pesten, és Marie Donát írta Kazinczynak.⁶ A levél végén az áll, hogy elkészült *Prónay bárónő* és *Teleky grófnő* portréja, valamint a Wesselényi báró által megrendelt *Osszián*. A második levelet Donát János írta 1816. október 3-án Pesten, és több érdekes adatot találunk benne áraitra vonatkozóan: „...für ein kleines Bruststück, in der Grösse wie selbes von Hochderoselben Gemahlin zu 70 f., eben so im kleineren Format. Mit Stellung und Hände 90 f.”⁷ Megtudjuk továbbá, hogy Kámánházy váci püspök képmását készül megfesteni, valamint, hogy több portrét készített Kazinczy megrendelésére róla magáról, és családjáról.⁸

resen azonosítható volt. A festő alkotásainak száma — beleértve a sajátkezű kópiákat is — több százra tehető, a budapesti és külföldi magángyűjteményekből folyamatosan kerülnek elő, meghatározott, de a Kunits-féle jegyzékben nem szereplő munkák, és az oeuvre állandóan bővül.¹² E jegyzék azt is megmutatja, hogy Donát megrendelői milyen társadalmi osztályokból kerültek ki, milyen festői műfajokban dolgozott, és hol, mely városokban tartózkodott hosszabb ideig.

Végül a források csoportjában Franz Schams Pest városáról szóló leírása is szerepel, ebben a festők között megemlíti Donát nevét, valamint C. F. Nicolai német és svájci útleírását, amelyben említést tesz a tescheni képekről.¹³ A festő lakáscímeire vonatkozó adatokat tartalmaznak a korabeli utcajegyzékek, és neve többször olvasható a folyóiratokban is.¹⁴ A *Hasznos Multságok* 1824-es száma működéséről tudósít, halálhírét közli a *Tudományos Gyűjtemény*, valamint a *Hazai és Külföldi Tudósítások* 1830-as száma, amely egy szép nekrológban méltatja munkásságát.¹⁵ Ide sorolhatjuk még a Lipótvárosi Bazilika halálozási anyakönyveiben a Donátra és feleségére vonatkozó adatokat.¹⁶

Az oeuvre-katalógus összeállításában hasznomra voltak azok a kiadványok, amelyek Donát-festményekre vonatkozó adatokat és reprodukciókat tartalmaznak.¹⁷ Fontos forrást képeznek a *Tudományos Gyűjtemény* azon a számai, amelyek Donát képeiről készült metszetet közölnek, és a hasonló adatot tartalmazó egyéb sajtóorgánók.¹⁸

A kutatás számára kiemelkedően hasznosnak bizonyultak azok az írások, amelyek a mű pusztán említésén kívül leírást és elemzést is adnak, mint Naményi Lajos adalékai, és azok, amelyek tudományos alaposággal készültek, mint Rózsa György e korszakkal foglalkozó cikkei, tanulmányai.¹⁹ Fontosak még azok a lexikonok is, amelyek életrajzi ismertetés nélkül, kizárólag egy-egy műre hivatkoznak, — mint a *Wurzbach*, vagy a *Magyar Irodalmi Lexikon*. A *Thieme-Becker* lexikonból ugyancsak tudomást szerezhettünk néhány, másutt nem említett kép létezéséről.

A két világháború közötti művészettörténeti kutatás — amely ezzel a korszakkal kevésbé foglalkozott — inkább csak egy-egy megjegyzés erejéig méltatta figyelemre Donát festészetét és azt is többnyire pejoratív megítéléssel. Szerény képességű, afféle „festő nagyiparosként” emlegette őt Genthon István és Petrovics Elek is.²⁰ Lyka Károlyé az érdem, hogy máig nélkülözhetetlen munkájában felhívta a kutatók figyelmét a korszakra, és több — addig alig ismert — kifestő munkásságára. Jóllehet Donát művészetét ő is csak „szürke közepszerként” jellemzi, mégis sok értékes adatot közöl róla, és arról a korszakról amelyben élt.²¹ Donát és a korszak jelentőségére — a művészet és társadalom szemszögéből — Pogány Ö. Gábor hívta fel a figyelmet²², Zádor Anna pedig rámutatott művészetének barokk-klasszicista stílusváltást tükröző jellemvonására.²³ Stílusának átmeneti, a két nagy korszakot összekötő, folytonosságot biztosító jellegét emeli ki Garas Klára a 18. század festészetét tárgyaló munkájában.²⁴

Végezetül fontos forrást jelentettek azok a lexikonok, amelyek képekre vonatkozó adatokat tartalmaznak. Elsőként két múlt századi lexikont említünk, *Füssli* és *Bodenstein* munkáját, amelyek közül különösen az utóbbi tartalmaz egyedi és értékes életrajzi adatokat.²⁵ A *Szendrei-Szentiványi lexikon* adatai megegyeznek ugyan a

Kunits által közöltekkel, de kiegészíti egy tartalmas és hasznos irodalomjegyzék.²⁶ Lexikon-jellegű ismertetést ad Donátról Nagy Iván a magyarországi képzőművészetet bemutató sorozatában.²⁷ Az *Österreichisches Künstler*²⁸ és az *Österreichisches Biographisches Lexikon* pedig az osztrák művészettörténeti kutatás ide vonatkozó eredményeit tartalmazza.²⁹

A BÉCSI ÉVEK, 1744–1795

Donát munkásságának korszaka a felvilágosodás idejére esik, amely – mint tudjuk – a hatalomra törő polgárság ideológiája, az európai gondolkodás, művelődés és művészet történetében mélyreható változásokat hozott. Egyetemes jellegét a szellem szabadságának hirdetése, a tudásba vetett hit terjesztése adta meg, amellyel alapvetően megváltoztatta az addigi életformát, az emberek egymáshoz való viszonyát, és életszemléletét. Mind politikai, mind filozófiai, mind esztétikai téren igen eltérő, olykor szélsőséges irányzatok létrejöttét eredményezte. Ilyen volt a racionalizmust előnyben részesítő klasszicizmus, vagy a vele ellentétes, az érzelmekre építő szentimentalizmus és a romantika. Korszakunk és Donát életművének szempontjából fontos volt a német felvilágosodás gondolkodóinak, elsősorban Johann Joachim Winckelmannnak munkássága. Új szemléletet hozó eszméi, festőbarátai, Anton Raphael Mengs (1728–1779) és Adam Friedrich Oeser (1717–1799) segítségével (aki Donátról is készített metszetet) gyorsan népszerűvé váltak.

A hagyományörző Bécsben – ahol 1730-tól 1770-ig meghatározó volt a barokk egyik utolsó nagy mestere, a svéd Martin van Meytens stílusa – a változás jelei késve, és kevésbé erőteljesen jelentkeztek. Heinrich Friedrich Füger, aki 1783-tól a bécsi akadémia másodigazgatójaként, 1795-től pedig vezetőjeként irányította évtizedekig a bécsi művészeti életet, a Winckelmann-Mengs kör tanítványa volt. Stílusa azonban, amely egyaránt egyesítette a francia és angol festészet elemeit, inkább a múltban gyökeredezett. Portréit érzelmes, kissé édeskés felfogás, a szépítésre való törekvés jellemezte. Stílusának könnyedebb, franciás vonást tükröző folytatója volt id. Johann Baptist Lampi, (1751–1830) és ifj. Johann Baptist Lampi (1775–1837) valamint Joseph Kreutzinger (1757 – 1829), akiknek művészetében – elsősorban a portrékon – az angol festészet elegáns, könnyed lírája fedezhető fel.

Donát János 1770–1812 között élt és dolgozott Bécsben és bár életrajzírói szerint kedvelt festő volt, nem tartozott az élvonalbeli művészek közé. Munkássága a korszak szempontjából azonban mégis figyelemreméltó, mert művein jól követhető a barokk stílusjegyek fokozatos háttérbeszorulása és a klasszicista vonások erősödése. Magyar szemszögből nézve pedig különösen fontos az életmű, hiszen közel húsz esztendőig tartó hazai működése egybeesik a polgári átalakulás egyik szakaszával, s így a polgári művészet kialakulásának kezdeteivel is.

Donát életrajzának felvázolását megnehezíti az a körülmény, hogy a szakirodalomban egy-egy évszám, vagy egy-egy esemény adatai eltérnek egymástól. Az első problémát mindjárt nevének ortográfiája jelenti, mivel hol Donát-ként, hol pedig Donáth-

ként említik. Még a kortárs Schams is felváltva használja a két névváltozatot.³⁰ A kérdést eldönti Kazinczyhoz írott két levelének aláírása, valamint festményeinek szignatúrája, ahol minden esetben a Donat nevet olvashatjuk.³¹ A továbbiakban nevét Donát Jánosként fogjuk írni, követve az idegen származású, de Magyarországon meghonosodott művészek esetében a hagyományossá vált gyakorlatot.

Donát János (Johann Daniel Donat) 1744. december 22-én született Neuzellben. Születésének évszáma általában helyesen szerepel, eltérések vannak azonban a napot illetően.³² A keresztlevel ismeretének hiányában a legcélszerűbbnek látszik Bodenstein adatát elfogadni, mivel ő az egyetlen, aki a keresztleveleire hivatkozik.³³ A helység nevének és pontos helyének megjelölése szintén problematikus. A legtöbb mű ugyanis Klosterneuzellként említi, és Niederlausitz területét jelöli meg. A térképen azonban ilyen helység nem található. A fent említett Neuzelle nevű község a Niederlausitzként megjelölt területtől északkeletre Frankfurt am Oder és Guben között, a mai német lengyel-határ közelében helyezkedik el.³⁴ Szülőhelye és a Kazinczyhoz írt német nyelvű levelei alapján tehát – egyelőre bővebb adatok hiányában – Donátot német származásúnak tekintjük. E kérdésben ugyanis szintén eléggé eltérő vélemények olvashatóak. Halálzási anyakönyve szerint Szászországból származik, „ex Saxonia oriundus”.³⁵ Meller Simon sziléziainak, Szabó László morva származásúnak tartotta, de találkozunk olyan feltevessel is, hogy erdélyi volt.³⁶ Rexa Dezsőnél és Kósa Jánosnál olvassuk: „Donát két évtizedes itteni tartózkodása alatt annyira elmagyarosodott, hogy Kazinczy akinek egyébként is kedvelt piktora volt, erdélyi származásúnak tartotta.”³⁷ Rexa Dezső idézi is Kazinczy ide vonatkozó megjegyzését: „...miután ő hazánkat szépítette, nekünk ötlet szabad magunkénak nézni.”³⁸ Ez azonban csak azt árulja el, hogy Donát tökéletesen beilleszkedett a magyar viszonyok közé, és nem azt, hogy erdélyi származású, s ezt a feltevést semmiféle egyéb adat nem erősítette meg.

Neuzelle-ből elkerülve elemi iskoláit és a gimnáziumot már Prágában végezte.³⁹ Azt, hogy miért került el még gyermekkorában szülőhelyéről, pontosan nem tudjuk, csak feltételezhetjük, hogy a család valamelyik tagja Prágában élt, hiszen Neuzellehez Berlin és Drezda is jóval közelebb van, mint Prága. A gimnázium elvégzése után a Drezdától Északkeletre fekvő Kloster Mariensternben találjuk, ahol rajzolni tanult: „...fing er aus freyem Antriebe selbst an, sich der Zeichnungs Kunst zu widmen.”⁴⁰

1766-ban, 22 éves korában jelentkezett a bécsi képzőművészeti akadémiára. Nevével először 1766. július 24-én, majd ugyanez év szeptember 1-én találkozunk.⁴¹ Az akadémián Johann Christian Brand (1722–1795), Kreutzinger, Meytens, Caspar Franz Sambach (1715–1795), Josef Fischer (1769–1822) és Franz Edmund Weirotter (1730–1771) voltak legfontosabb mesterei, s végül a történeti portré és a tájrajzi tagozatokon kapott képesítést.⁴² Kunits szerint már akadémiai éve alatt olyan tehetségesnek bizonyult, hogy Weirotter két képét kiállította a „Redouten-Saale”-ban.⁴³

Az akadémia elvégzése után 1770-ben Bécsben telepedett le. Kunits 35 Bécsben készült művét sorolja fel, s ezek közül három a császári és királyi udvari kamara megbízásából készült a bécsi pénzverde számára.⁴⁴ A jegyzék ezeken kívül több életnagyságú uralkodóportrét és számos arisztokratát ábrázoló arcképet, és néhány vallásos témájú kompozíciót említ.⁴⁵

Sajnos ezek többsége ismeretlen, de azóta előkerült *II. József* egészalakos arcképe 1781-ből, amely jelenleg a párizsi Louvre gyűjteményében található. Az általunk ismert legkorábbi műve a ptuji (Szlovénia) kastélymúzeum *Ismeretlen nemest* ábrázoló portréja 1774-ből. A modell beállítás, a kissé elforduló törzs, a visszatekintő arcon a fény-árnyék játék, a barokk portréfestészet legjobb hagyományait követi.

Négy évvel később, 1778-ban készült *Mária Terézia gyászruhás portréja*. A festmény a császárnét, a reprezentatív barokk uralkodóportréktól eltérően, természeti környezetben, uralkodói jelvényei nélkül ábrázolja. Klasszicizáló vázával és kis putószobrocskával ékesített kertjében egy kőpadon ül, fejével a nézők felé fordulva. Igazi felvilágosodás-kori mű, mentes a barokk érzelmességétől és mozgalmasságától, inkább tartózkodó elegancia jellemzi. A téma megjelenésével gyakran találkozhatunk a Lotharingiai Ferenc halálát követő időszakban, így Blaschke János (1763–1833) metszetén, vagy a Szépművészeti Múzeum ismeretlen szerzőtől származó mellképén.⁴⁶

A 70-es években készült művei úgy látszik sikert hoztak Donát számára, mert 1779-ben Teschen városa megbízta a porosz-osztrák örökösödési háborút lezáró tescheni békekonferencia hét küldöttjének lefestésével.⁴⁷ A festményekhez valószínűleg Bécsben 1779. májusában készített skicceket, amelyekről Teschenben festette meg a végleges képeket.⁴⁸ A hét festmény azonos méretű, és az ábrázoltakat egyformán semleges háttér előtt, mellkép formában mutatja be, alul a személy nevét és rangját megjelölő felirattal. A képek egyike *Philipp Cobenzl grófot*, Ausztria küldöttjét ábrázolja, amelyről még ugyanebben az évben metszet is készült.⁴⁹

Donát minden valószínűség szerint visszatért Bécsbe, 1782-ben már itt készítette *Putnik Karloviczi* görög metropolita arcképét.⁵⁰ Életének és munkásságának e szakaszáról szerzett adataink eléggé hiányosak, annyit azonban tudunk Bodensteintől, hogy kétszer nősült. Első felesége Theresia Rössler, második felesége Susana Rieger volt.⁵¹ Ez utóbbi, a keresztnév különbözősége ellenére is azonos a Kazinczy által oly sokat és szeretettel emlegetett Marieval.⁵² Származásáról több alkalommal is ír leveleiben: „Nem hallgathatom el, hogy Donátnak Mulatten színű 26 esztendőes felesége a Duellumban elesett Herczeg Lichtenstein Károlynak szerelem-leánya, és hogy ez az asszony lélekben éppen oly szép, mint ábrázatában nem az.”⁵³ Házasságkötésükről szintén Kazinczy tudósít: „Így házasodik Donát is, s' felesége 28 esztendővel a '70 esztendőes ember mellett szépen él, mert általa imádtatik.”⁵⁴ A házasságkötés időpontját Kazinczy levelének dátuma alapján 1809-re tehetjük.⁵⁵

Bécsben készült művei közül jelentősnek mondható *Moritz Graf Dietrichstein* portréja, amely 1788-ban készült. A karakter megragadása festői előadásmóddal, és némi érzelmességgel párosul, amely Donát két kortársa, Angelica Kauffman (1741–1807) és Elisabeth Vigée-Lebrun (1745–1842) festőnők sajátja. A kép a gazdag és kiterjedt Dietrichstein család Karinthiából származó egyik tagját ábrázolja tizenhárom éves korában, aki később titkos tanácsosi rangot szerzett.⁵⁶

Donát e festői korszakáról jelenleg ismert művei alapján annyi állapítható meg, hogy a klasszicizáló és a barokk felfogás keveredése több művén is felfedezhető.

Donát még bécsi tartózkodása idején kapcsolatba került magyar főurakkal, Kunits számos művet sorol fel, amelyek Bécsben, magyar megrendelésre készültek. De a készülés idejéről nem tájékoztat, így Donát magyarországi kapcsolatainak kezdetét dátumszerűen meghatározni egyelőre nem tudjuk.⁵⁷ Ugyanakkor az újabb kutatások során előkerült néhány 1790-es években készült portré, és egy oltárkép, amelyeknek már tudhatóan magyar megrendelői voltak. Első magyar megrendelői között voltak a Wenckheim család tagjai, akiknek a 18. század elejétől kezdve Békés, Csongrád és Zaránd vármegyékben voltak birtokaik.⁵⁸ Kunits ugyanis külön cím alatt sorolja fel Pozsonyban készült hat művét, amelyek közül négyet a Wenckheim család számára festett.⁵⁹ A felsorolásban szerepel *Wenckheim bárónő* életnagyságú portréja, amely azonosnak látszik a gyulai Erkel Ferenc Múzeum tulajdonában levő arcképpel. A kép Garas Klára feltételezése szerint 1799-ben készült.⁶⁰ A festmény kvalitása némi visszaesést mutat, az ábrázolt tartása és arckifejezése merev, a kép színvilága fáradt, egészében véve élettelen, erőtlén alkotás. Stílusát tekintve igen közel áll a Johann Michael Millitz (1725–1779) által festett, a Wenckheimekkel rokon Haruckern bárónő egészalakos portréjához.⁶¹

Donát a pozsonyi tartózkodás után visszatért Bécsbe – erre Kazinczy is utal leveleiben – valamint néhány kép aláírása és dátuma is ezt jelzi, amelyek már szerepelnek az oeuvre-katalógusban. Kazinczy először 1806-ban Cserey Farkasnak írott levelében említi *Splényi Katalin* nevét: „Splényi Catonak tegnap egy igen szép munkájú képét láttam az öccsénél Vandernothenál. Donát nevű festő dolgozta olajba olly nagyságra, mint ez a levélke papíros, melyre soraimat írom de oválban. Az ára 12 arany. Ha Bécsbe találsz menni felkeresd.”⁶²

Ettől kezdve megszorodnak Donát magyar megrendelői. 1795-ben készült a nagykőrösi katolikus templom oltárképe *Szent László felajánlja a koronát Máriának a kunokkal vívott csatában* címmel, amelynek mozgalmas kompozíciója a barokk egyházi festészet formajegyeit hordozza. Néhány évvel később, az 1800-as évek elején, több egyházi megrendelést is kapott Bécsben. Így egy *Szent Ferenc* oltárképet készített Tatára 1806-ban, az Eszterházyaknak, amely feltehetően azonos a Kunits által említett képpel.⁶³ Ez a kompozíció sem tér el lényegesen a barokk szokásos formajegyeitől, de érezhető bizonyos változás. Pátosz és spirituális erő helyett inkább a realitásokra való törekvés jellemzi, ami a külsőségek hangsúlyozásában jut kifejezésre. Ugyanez érezhető az egy évvel később, 1807-ben Pápakovácsi számára készített *Szent Anna* oltárképen.⁶⁴ Az 1808-ban – feltehetően szintén magyar megrendelő számára festett – *Szent család* című alkotása pedig, zsúfolt kompozíciójával eltér a barokk transzcendentális felfogásától, helyette az érzelmek látványos kifejezése már a szentimentalizmus irányába mutat.

Donát munkásságában zömmel portrékat találunk. Az életművet kevés számú oltárkép és néhány mitológiai témájú kompozíció teszi változatosabbá, és ezek is nagyjából még végleges magyarországi letelepedése előtt készültek. Az 1809-ben festett *Hébe* című festményénél is feltételezhető a magyar, vagy legalábbis a magyar illetőségű megrendelő. A festmény „Barkfrieder” képtárában volt több más mitológiai

témájú képpel együtt, és valószínűleg innen került a Bajzáth családhoz, akiknek Donát szintén dolgozott.⁶⁵ A kép teljesen megegyezik Ignaz Unterberger (1742–1795) előtt festett *Hebe* című kompozíciójával. Ignaz Unterberger 1776-ban jött Cavalese-ből Bécsbe, ahol húsz éven keresztül a klasszicizmus és a barokk stílusjegyeit ötvöző sikeres oltárkép- és arcképfestőként működött. A legnagyobb sikert számára a *Hébe* hozta el, amelyet I. Ferenc császár nagy összegért vásárolt meg.⁶⁶ Donát minden valószínűség szerint a megrendelő kérésére másolta le Unterberger képét, mintahogy hasonló eset több is ismeretes életművében. 1816-ban készített egy *Osszián* című festményt, amelyet Wesselényi báró rendelt meg, és előképe feltehetően Francois Gérard (1770–1837) hasonló című festménye után készült másolat volt, esetleg John Godefroy (1771–1839) metszetének felhasználásával.⁶⁷

Mitológiai képei közül talán a legsikerültebb az 1810-ből származó *Vénusz*. Ennek előképe sir Joshua Reynolds (1723–1792) *Vénusz és a fuvolázó gyermek* című képe, illetve Joseph Collyer (1748–1827) erről készült metszete. Genthon István, aki megtalálta az előképet, így jellemzi Donát munkáját: „... másolata Reynolds egy képének, mely Joseph Collyer rézmetszetében lett népszerű (1786) ... A reynoldsi gálans arc kövérkessé, nyárspolgárvá változott, bizonyítékául annak, hogy az angol kapcsolatok merőben véletlenek...”⁶⁸ A három kompozíciót összevetve azt tapasztaljuk, hogy már Collyer is alkalmazott apróbb változtatásokat a metszeten. Ezek azonban nem voltak olyan gyökeresek, hogy lényegesen eltért volna a mintaképtől. Donát azonban olyan módosításokat eszközölt, amelyek a kép egész jellegét és stílusát megváltoztatták. A leleskedő Ámor eltűnik, amint Vénusz kacérsága is, – amely már Collyernél is enyhült valamelyest. A háttérret dús rózsálgassal és egy sziklával lezárja, és ezzel bensőséges, intim hatást ér el. A kép felfogása így azt a változást tükrözi, amelyet a puritánabb erkölcsi szemléletű polgári megrendelőréteg megjelenése okozott a mitológiai témájú képek stílusának alakulásában.

Donát magyarországi kapcsolatainak kezdetét jelzi még *Nádasdy Ferenc* 1810-ben készült életnagyságú, reprezentatív, a barokk portré összes kellékét felsorakoztató arcképe. Nádasdy Ferenc Fejér megyei főispán és altábornagy, majd horvátországi, szlavóniai és dalmáciai bán, 1783-ban meghalt. Erre utal a kép jobboldalán felül lévő felirat is.⁶⁹ A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum tulajdonában lévő *Ismeretlen férfit* ábrázoló arcképe érdekes adattal gyarapította magyarországi kapcsolataira vonatkozó ismereteinket.⁷⁰ A festmény a jelzés szerint 1811-ben Székesfehérváron készült, e szerint tehát Donát 1811-ben már itt járt, de egyelőre nem rendelkezünk bővebb adatokkal arra nézve, hogy le is telepedett volna. Erre vonatkozóan csak a következő évből 1812-ből olvashatunk adatokat, mindenekelőtt Kazinczy Ferenc leveleiben.

PESTI ÉS MAGYARORSZÁGI MŰKÖDÉSE, 1812–1820

Művészeti életünk szomorú képet mutatott a 18. század végén. Nem volt művészeti akadémiánk, és hiányoztak a nagyobb nyilvános közgyűjtemények és múzeumok. Jelentősebb magángyűjteménnyel rendelkeztek ugyan az Eszterházy hercegek, vagy

a Festetich grófok, de ezek Bécsben voltak, a nagyszombati Bruckenthal gyűjtemény pedig a rossz közlekedési viszonyok miatt nagyon kiesett az ország vérkeringéséből. Kazinczy Ferenc így jellemezte a helyzetet *Pályám emlékezete* című munkájában: „Hazámban még nincsenek képárus boltok, nincs alakló (sic!) akadémiánk, s nagyjainknak egyéb kell mint festés és rézmetszet. Az én honom pénztelen ország, a szépmesterségek szeretete pedig pénzt kíván.”⁷¹

A művészeti ízlés alakulását jelentősen befolyásolja a századfordulón kialakulóban levő, de rendkívül heterogén összetételű polgári és értelmiségi réteg megjelenése. Az 1810-es évektől kezdődően a megrendelők között már nemcsak a főnemesség és a főpapság tagjait találjuk, hanem egyre nagyobb számban készül arckép a szerényebb igényű középnemesség, a jobb módú polgárság és a kialakulóban lévő értelmiség – írók, költők, jogászok, orvosok – képviselőiről is. Megjelenésük a művészeti ízlés alakulására jelentős befolyással van. Ők már a felvilágosodás szabadságot és egyenlőséget hirdető eszméit vallják magukénak, s életszemléletük középpontjában a földi ember áll. Ennek megfelelően alakul művészetfelfogásuk, amelyben egyre jelentősebb szerepet kap a racionalizmussal együtt járó egyszerűsödés. A művészi kifejezési formák érthetőbbé, világosabbá válnak az építészet, a szobrászat és a festészet területén egyaránt. A monumentális és sokszor patetikus túlzásokat tartalmazó barokk művek lassan háttérbe szorulnak és fokozatosan átadják helyüket a tartalmi és formai szempontból egyaránt újat jelentő alkotásoknak. A változás lassú folyamata rendkívül változatos művészeti helyzetképet eredményez, mivel az 1780–1830 közötti időszakban egymás mellett élve megtaláljuk a késő barokk, a koraklasszicista és a koraromantikus alkotásokat egyaránt.

A korszak vezető művészeti ágazata a grafika és a festészet, feltehetően a gazdaságilag még gyenge polgárság szerényebb anyagi lehetőségei miatt. A festészetben elsősorban a műfajok területén mutatkoztak a változás jelei, egyesek – mint a freskófestészet vagy az egyházi tematikájú képek – háttérbe szorultak, mások – így a tájképek, életképek, csendéletek, portrék – egyre népszerűbbek lettek. Schrött Erasmus (1755–1804) felvidéki, Petrich András (1765–1842) alpesi és hazai tájakat megörökítő sorozatai, Stock János Márton (1742–1800) Neuhauser Ferenc (1763–1836) erdélyi népeletképei, Hellma József (?–1842 után), valamint Szentgyörgyi János (1793–1860) csendéletei mutatják e műfajok terjedését, melyek alkalmasak voltak részben arra, hogy sokszorosított formában terjedjenek, részben, hogy polgári otthonokat díszítsenek.

A korszak legnépszerűbb műfaja – a 17. század óta – a portré. A közönség felé ugyanis mind az igény, mind a megértés szempontjából ez a műfaj találta meg a leggyorsabban az utat. A változás jelei itt is megmutakoztak, így a hagyományos portrétípusok mellett újak jelentek meg, és a korábban kedvelt reprezentatív portrétípusok egyszerűsödtek. Az egészalakos álló, vagy ülő portrék, amelyek állami, közintézményi megrendelésre készültek, vagy a családi galériák egy-egy új darabjaként, attribútumok külsőségeivel igyekeztek hangsúlyozni az ábrázolt társadalmi pozícióját. A műfaj legjobb képviselői többek között a magyar megrendelőknek is dolgozó osztrák Peter Krafft (1780–1856) Martin van Meytens, vagy a Sopronban élő Dorffmaister István (1764–1810) voltak. A 19. század első évtizedeiben egyre gyakoribb lett a sze-

rényebb igényekkel rendelkező polgári megrendelők számára készült mellkép, mely kevesebb külsőséggel, – az arcra helyezve a hangsúlyt, az emberi tulajdonságokat igyekezett inkább hangsúlyozni. E portrétypus legnépszerűbb művelői Hesz János Mihály (1768–1830), Czuczik József (1789–1857), a dán származású Stunder János Jakab (1759–1811), a svájci Egger Vilmos (1792–1830 és Donát János voltak.

A portré-műfaj leglelkesebb propagátora, Kazinczy Ferenc – nyelvi-irodalmi kultúránk felemelésének harcosa – volt, aki a képzőművészetet is a nemzeti kultúra szerves részének tekintette. A portréfestészet számára ő fogalmazta meg magyarul először a klasszicizmus Winckelmann és Goethe által vallott esztétikai elveit: „A szép tudományok és ízlés dolgában annál tökéletesebb a’ miv, minél közelébb járulnak a Classikusok példájához; annál szenvedhetlenebb a miv, minél távolabbra tévedtünk tőlök.”⁷² Ő maga nem folytatott átfogó esztétikai tanulmányokat, így egységes rendszert nem kereshetünk írásaiban, de mint maga is műkedvelő festő és rajzoló, lelkes figyelemmel kísérte a művészeti helyzet alakulását. Személyes tekintélyével sokat tett a művészek népszerűsítése érdekében. Dícsérte az 1780-as években nálunk dolgozó bécsi Hubert Maurer (1738–1818) művészetét, s elismeréssel méltatta a külföldiek versenytársaként fellépő Dorffmaister István művészetét. Kiterjedt levelezésében felhívta barátai figyelmét a jelentkező magyar művészeti tehetségekre, Ferenczy Istvánra (1792–1856), Balkay Pálra (1785–1846), Simó Ferencre (1801–1869). Szorgalmazta az idegen festők Magyarországra települését és nagy érdeme volt abban, hogy Stunder János Jakab és Donát János új hazára talált nálunk.

Donát János, Kazinczy hívására, éppen abban az időszakban települt át hazánkba, amikor lassan éledező kulturális életünknek a legnagyobb szüksége volt művészekre. Húszéves magyarországi működése – főleg műveinek nagy száma és megrendelőinek rendkívül heterogén összetétele – jelzi a képzőművészeti alkotások iránti igény megnövekedését és a társadalom szerkezetében végbement, a polgárosodás irányába mutató változásokat.

Már utaltunk arra, hogy Donát valószínűleg 1790-es pozsonyi működésétől kezdve elsősorban magyar vonatkozású megrendelők számára dolgozott. A szekszárdi portré aláírása utal arra, hogy már 1811-ben itt járt, esetleg tájékozódni a magyar viszonyok felől, és a rendelkezésünkre álló adatok azt erősítik meg, hogy véglegesen csak 1812-ben telepedett le itt. Kazinczy ebben az évben kezdi egyre sűrűbben emlegetni, Vay Miklósnak írott levelében pedig lakás, illetve tartózkodási helyének címét is közli: „Ha megyen, alázatosan kérem, festettesse magát a’ Pesti Kremnitzer házában, a Híd uccza felé álló oldalán, szállást tartó Donát képíróval.”⁷³ Ezt követően – mint Kazinczytól megtudjuk – 1814 és 1815-ben a Herrengassén lévő Három Szercecsen nevű vendégfogadóban lakott.⁷⁴ Hét évvel később is a Herrengasse 613 sz. alatti házban találjuk.⁷⁵ A következő lakására vonatkozó adatot Dorffinger közli az 1827-ben megjelent *Adressbuch*-jában, e szerint lakhelye a lipótvárosi újvásártér 327. sz. házában van.⁷⁶

Arra nincs adatunk, hogy Kazinczy hívta volna magyar földre, de pártfogását 1812-től folyamatosan élvezte. Az 1812–1820 közötti képeinek jelentős többsége Kazinczy baráti körének megrendelésére készült portré. Írókat, költőket, orvosokat, színészeket festett, és szinte mindegyikük kapcsolatban van Kazinczyval. Mindezek

mellett, a középnemesség soraiból kikerülő megrendelőinél is gyakran kimutatható a Kazinczyval való kapcsolat. Egyben úgy tűnik, ekkor főnemesi megrendelőinek száma valamelyest csökken, ami a későbbi években újra jellemző lesz.

Magyarországi letelepedésének évében, 1812-ben festi meg *Kazinczy Ferenc* portréját. Valószínű, hogy a költő erről a képről írt Vida Lászlónak 1812. november 2-án kelt levelében: „...még nálad van a Kreutzinger által festett kép. Kérlek, küldd bé ide Vitkovicsunkhoz haladék nélkül, hogy ő azt Donát Úrnak, egy Bécsi nevezetes Festőnek, bemutathassa, ki fejemet tegnapelőtt festette a ’Horvát’ számára ’s ezen kép nélkül a’ maga mivét el nem végezheti, minthogy neki egyszernél többször nem ülhettek.”⁷⁷ A levélrészletből tehát az is kiderül, hogy a portréhoz, Kreutzinger 1808-ban festett arcképe szolgáltatta a mintát úgy, hogy helyettesítette az élő modellt. Néhány nappal később november 8-án ugyanerről a képről ír Helmezy Mihálynak: „Horvátunk engem arra kéretett, hogy ülnék számára Donátnál. Ültem, s láttam hogy Donát festése igen jól fog hozzám hasonlítani. De félek, hogy addig panaszkodtam a ’Kreutzinger által festett kép fagyos hidegsége ellen, hogy Donát a magáét mosolygani hagyandja, holott nekem elég lett volna a ’képet csak szabad tekintetűvé, vidámmá tenni. Kérd Horvátot, kérd Donátot, hogy képemet süsslachenddé ne tégye.”⁷⁸ Kazinczy nagyon meg volt elégedve Donáttal annak ellenére, hogy azért nem bízott abban, hogy az idősebb mester Kreutzingerrel azonos szintű képet tud festeni: „Donát a képet szerencsésebben kezdte mint minden más festő, a’ ki valaha festett. Meglehet, hogy a kép olly szép mint a Kreutzingeré nem lesz; de bizonyosan inkább fog hasonlítani hozzám, mint akar az, akar a Kiningeré, mert a Stunderé felől nem is szólnok...”⁷⁹ Érdekes, hogy Kazinczynak nem tetszett a Kreutzinger által festett arckép, ám mégis, kénytelen volt elismerni a portré festői erőit.⁸⁰ Ha a két alkotást összehasonlítjuk, kétségtelen hátránya Donáténak a festőiség, a franciás könnyedség és az elegancia hiánya. A test és a fej tartásában levő erő és lendület, az arc és a szemek kifejezőereje, megkapó elevensége, közvetlensége azonban feledteti velünk a kép hiányosságait, így a bal vállnál felfedezhető rajzi hibát, és a kissé száraz festői felfogást. A kép beállítása Vigee Lebrun *Gagarin* (hol) portréjára emlékeztet, amely a kor kedvelt formációja volt.⁸¹

Donát a saját Kazinczy-kompozíciója mellett elkészítette a Kreutzinger kép másolatát is, amelynek időpontja pontosan nem állapítható meg.⁸² Kreutzinger Kazinczy portréjáról Rózsa György tíz, ismeretlen szerzőtől származó másolatot sorol fel, ám ezek beazonosítása adatok híján nem lehetséges. Közülük többet is Donát festhetett, és az időpontok meghatározását ez is nehezíti.⁸³

Donát 1812-ben, jól ismert és sokat publikált Kazinczy Ferenc portréján kívül, még egy jelentős arcképet készített, a kevésbé ismert *Horvát István*ét.⁸⁴ Kazinczy ún. pesti „triászának” ő volt Szemere Pál és Vitkovics Mihály mellett a harmadik tagja. Lelkes híve és segítőtársa Kazinczynak, s 1815-től a Széchényi Könyvtár őre, s nemzeti történelmünk – elsősorban az őstörténet – romantikus szemléletű kutatója. A kép elkészüléséről Szemere Pál Kazinczyhoz intézett 1812. június 9-én kelt leveléből értesülünk: „Prof. Fejért és Horvát Pistát nem régen festette le Donát. Jól találta mind a’ kettőt.”⁸⁵ Érdekes, hogy a képről Vitkovics Mihály másként vélekedik Kazinczyhoz intézett levelében: „Azonban előre is tudd meg, hogy valamint Te, szinte úgy Horvát

sincs eltalálva. Ezen két példából hozom ki, hogy a nagyban legszerentsébben találó Donát a kicsinyben igen nem szerentsés.”⁸⁶ A festmény 28 évesen, pályafutásának és népszerűségének tetőpontján, szimpatikus fiatalemberként ábrázolja Horvát Istvánt. Donát még használja a barokktól örökölt kompozíciós módszereket, erre utal a kontraszt beállítás és a tájképi háttér, amelynek alacsony horizontja megnöveli a figurát és kiemeli az ábrázolt személyének jelentőségét. Ez a portrétípus egyébként 1812 körül jelenik meg művészetében és ettől kezdve gyakran és szívesen használja.

Miután Donát megfestette Kazinczy Ferenc portréját és az megnyerte nagylelkű pártfogója tetszését, rendszeresen találkozni nevével a költő leveleiben. Lelkesen ajánlja őt barátai figyelmébe, többek között Helmezy Mihálynak: „Bár minél több munkát kapna hazánkban a’ szeretetre olly igen méltó Donát! Ohajtanám, hogy Te és a Te Siskovicsod, hogy Sztrokai és Sztrokainé, s’ mind azok kik a’ szebb körben tartoznak magokat festettetnék. Szerencsésebb Találót, ügyesebb Festőt nem találnak mint ez a’ jó Ember. Én Pesten lévén sokakat kértem, hogy neki adjanak dolgot.”⁸⁷ és mint már utaltunk rá a baráti kör elfogadta ajánlását. 1813-ban készült el Kazinczy barátja, *Vitkovics Mihály* portréja.⁸⁸ Vitkovics különösen Kazinczy és Horvát arcképeivel kapcsolatosan többször is bírálta Donátot, úgy látszik saját arcképével meg volt elégedve, mert így ír: „...mind kettőnket a szőig talált el. Donát egy derék tudós ember. Az asszony megérdemli, hogy felesége. Köszönöm én is, Szemere is, hogy ülésre buzdítottál. Tanultabb kéz nem rajzolhatott. Mostan igen sokan ülnek neki.”⁸⁹

A fenti levélben is említés történik *Szemere Pál* portréjáról, amely szintén 1813-ban készült, feltehetően felesége *Szemere Krisztina* költőné arcképével együtt.⁹⁰ Szemere Pál ifjú felesége Széplaki Vilma néven verseket írt, amelyek az *Aspasia* és az *Aurora* hasábjain jelentek meg. Kazinczy baráti kapcsolatba állt velük is. Mikor 1828-ban betegesen Pestre érkezett, Szemeréék áptolták: „A gondos Szemere és költői lelkületű hitvese Krisztina azonnal elhívátja Forgó Györgyöt a derék homeopata orvost, aki a beteget ágyba parancsolja.”⁹¹ Szemere Krisztina (1792–1828) Kazinczy látogatásának évében, 36 éves korában halt meg. A festmény, amelynek reprodukcióját Szentiványi Gyula fedezte fel, stíluskritikai szempontok alapján beilleszthető Donát onuvrjébe, bár nincs szignálva.⁹² A beállítás, a kissé ügyetlenül megoldott kéz, az orr karakterisztikus vonala, az érzelemmentes ábrázolásmód, mind Donát arcképeinek sajátja, és az ábrázolt életkora alapján 1813 körül készülhetett.

A Kazinczy kör portréi közül ismerjük még *Virág Benedek* 1815-ben, és *Trattner Mátyás* 1816-ban készült arcképeit. Mindkettő polgári jellegű képmás, háttér nélkül, a Donátra jellemző kissé hűvös felfogásban. Mindössze csupán irodalmi adatokból tudunk arról, hogy Kazinczy közvetítésével e baráti kör több tagját is megfestette, így *Fejér György* professzort valószínűleg 1812 körül, *Dudits Andor* nagyapjának portréját szintén 1812 körül, *Pataky Mózes* 1813-ban, *Wesselényi Miklóst* 1814-ben, majd *Döbrentei Gábort* 1819-ben és ugyanabban az évben *Rumy Károly Györgyöt*.⁹³ Ugyancsak a Kazinczy körhöz kapcsolható *Rehákné Mór Annának* és férjének, *Rehák Józsefnek* 1815-ből való portréja. A háttér nélküli, kissé kontrasztos beállítású, polgári portrétípusnak megfelelő két kép közül Rehák Józsefé a szerencsésebb. Kazinczy jól ismerte Mór Annát ahogy ő hívta „Nánit”, aki korának kedvelt és népszerű színésznője volt.⁹⁴

Szintén feltételezhető Kazinczy ismeretsége a következő két arcképnél, amelyek jellegük miatt kissé eltérnek Donát hagyományos portréfelfogásától. Már jónevű és híres festő volt, amikor feltehetően az egyetem megbízásából megfestette *Mitterpacher Lajos* (1734–1814) arcképét. Mitterpacher a természettudomány és a mezőgazdaságtan első tanára volt Magyarországon. 1749-ben belépett a jezsuita rendbe, majd kezdetben a bécsi egyetemen matematikát és teológiát tanított. A jezsuita rend felbomlása után 1773-ban a nagyszombati egyetemen bölcsészdoktori diplomát szerzett, később a Budára helyezett egyetemen 1777-ben a mezőgazdaságtan első tanára lett. Eddig egy portréről tudunk, amit Donát 1819-ben festett róla, s a kép alján lévő utólagos, nem Donát kezétől származó felirat szerint, a Nemzeti Múzeumnak adományozott és itt van jelenleg is.⁹⁵ A kutatás során azonban a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből előkerült egy ismeretlen festőtől származó *Mitterpacher* portré is.⁹⁶ Az ábrázolt személye a már ismert kép alapján könnyen azonosítható volt, megegyezett a beállítás és az öltözet is, de hiányzott a körirat, és a kép alatt levő feliratos tábla. A restaurátori vizsgálat során kiderült, hogy a Nemzeti Galéria képén balra, dátummal ellátott jelzés olvasható: „Vultum hunc e corpore mortuo ereptum viventi similem restituit Donat Academicus Vienensis 1814.” A festmény tehát Mitterpacher halálának évében készült, már halála után, miként ezt a felirat is jelzi és így megelőzi az 1819-es képet. Bár Donát a felirathoz méltó igyekezettel próbálta élővé tenni az arcot és a tekintetet, ennek ellenére a fejtartás és a tekintet élettelen, merev, a jellemábrázolás erőtlén.

A Mitterpacher portrénak két metszetváltozatát ismerjük, amelyek Donát képe után készültek. Az egyiket Ehrenreich Ádám (1784–1852) készítette, ennek keletkezési dátuma ismeretlen. A másikat Blasius Höfel (1792–1863) metszette és ez meg is jelent Mitterpacher *Elementa rei rusticae...* című munkájának előlapján 1816-ban.⁹⁷ Ennek alapján elképzelhető, hogy a Blasius féle metszet az 1814-es képről készült. A képhez kapcsolódik Naményi Lajos 1811-ben, a *Művészetben* megjelent rövid kis tudósítása, mely szerint: „Mitterpacher Lajos arcképét is megfestette, (Donát) aki a 19. század első évtizedeiben a pesti egyetemen a mezőgazdaság, természetrajz és földrajz tanára volt. Az arckép alatt egy méhkas és néhány búzakalász látható, jelképezve, hogy a nemzetgazdaság Mitterpacher Lajos kedvenc tárgya. Jobb oldalon olajtartó jelzi, hogy felszentelt pap, a könyvek pedig életét és irodalmi munkásságát szimbolizálják.”⁹⁸

A Mitterpacher portréval rokon vonásokat mutat *Révai Miklós* (1750–1807) 1815-ben készült arcképe. Révai Kazinczy nyelvújítását előkészítő klasszikus triász legtudósabb és legharcosabb tagja volt, költő, de mindennek előtt nyelvész. Donát festménye Ehrenreich Ádám metszetének felhasználásával készült, melyet Ehrenreich – Rózsa György kutatásai szerint – Franz Sales Lochbichler (1777–1854) festménye után készített.⁹⁹ Ehrenreich metszete 1811-ben már készen volt, mert Kazinczy említi Horvát Istvánnak írott levelében, s itt utal arra is, hogy festmény készült a metszetről, s a festőnek korrigálnia kell Ehrenreich hibáit.¹⁰⁰ Sajnos a festő nevét nem említi, és azt sem tudjuk, hogy ebben az évben elkészült-e a festmény. Arra viszont van adatunk 1815-ből, hogy Donát Lochbichler *Révai* képét másolja „...Révait Donát által festetné a Lochbichler képe után, s’ az a kép is metszettetnék a versek elébe.”¹⁰¹ Az

tehát bizonyos, hogy Donát 1815-ben festett egy képet Lochbichler festménye után és feltehetően ez a Nemzeti Múzeumban lévő kép.¹⁰² A festményen a Mitterpacher portréhoz hasonló vonások fedezhetők fel: merev beállítás, élettelen tekintet, ami mindenképpen a személyes élmény hiányára utal.¹⁰³

Donát több mitológiai témájú képet is festett, de keveset ismerünk. A Vénusz-téma többször és több változatban is előfordul életművében. Már az 1810-ben festett – és korábban elemzett – képek is van egy ugyancsak 1811-ben készült másodpéldánya. Az 1812-ben készített *Vénusz* című képén a szárnyas Ámor tüskét húz ki a fekvő istennő lábából, ennek előképe Antonio Canova (1757–1822) több változatban is ismert, az Ermitázsban lévő *Ámor és Psyche* című szobra.¹⁰⁴ Canova 1798-ban Bécsbe utazott, ahol megbízást kapott *Mária Krisztina* főhercegnő síremlékének elkészítéséhez. Ekkor már neves és ismert szobrász volt, így könnyen elképzelhető, hogy művei előképként szolgáltak a festők számára, így nemcsak Donátnak, hanem Kisfaludy Károlynak is, aki ugyanezt a témát festette meg egy szelence fedelére, csak fordított helyzetben.¹⁰⁵ A mitológiai képek esetében gyakran történik nevesebb festők műveinek – egyértelműen a megrendelő kívánságára történő –, előképként való felhasználása, és bizonyára ugyancsak a megrendelő kérésére, olykor el is térnek az eredetitől.

Donát néhány mitológiai témájú képe, így a már elemzett *Hébe*, a *Vénusz*, és az *Osszián* mellett ismeretes még az *Orpheusz és Eurydike* 1819-ből, amely kompozíciós szempontból szintén emlékeztet Gérard *Osszián* című művére. Kunits szeirnt ezek a képek, egy „Barkfrieder” nevű polgár képtárában voltak, „Barkfrieder” életnagyságú portréjával együtt.¹⁰⁶ Az ábrázolt személye azonos Joseph Gottfried Pargfriederrel aki – a jelenlegi osztrák kutatások szerint – feltehetően II. József császár törvénytelen fia, aki a Napóleon elleni háborúban hadiszállítóként hatalmas vagyont szerzett.¹⁰⁷ A két személy közötti azonosság egyik bizonyítéka, hogy az osztrák kutatás szerint Pargfrieder 1805–1830 között Pesten tartózkodott, és ott háza is volt.¹⁰⁸ Ezt az adatot Dorffinger 1827-ben kiadott *Adresbuchja* is megerősíti, amelyben leírja, hogy a Terézvárosban a Rettiggasse 1128 és 1130-as számú házak „Barrfrieder” tulajdonát képezik.¹⁰⁹ (A név írása a korabeli magyar irodalomban is többféleképpen szerepel.)¹¹⁰ A személy azonossága mellett szól az is, hogy a wetzdorfi kastélyban Pargfrieder szobáját Donát János 1815-től származó – Pesten készült – empire-ruhás női arcképe díszíti, amely valószínűleg Pargfrieder anyját, *Anna Maria Mosert* ábrázolja.¹¹¹ Végül a katalógus címlapján szereplő Anton Eisnle által 1833-ban festett *Pargfrieder* portré is feltűnő hasonlóságot mutat a budapesti képpel.¹¹²

A festmény több megoldatlan kérdést vet fel. Az antik öltözet, a madár és a fatörzsébe vésett J. B. monogram szimbolikus jelentéstartalmat is hordozhat. Egyenlőre adatok híján csak annyit feltételezhetünk, hogy Pargfrieder – aki köztudottan különc ember volt – a korszaknak megfelelően vonzódott az antikvitáshoz és a divatnak megfelelően antik kosztümben festette le magát. De lehet, hogy színészi hajlamai voltak, ugyanakkor néhány szimbólum azonosítható a szabadvőműves páholy által használt jelképekkel is.¹¹³

A középirtokos megrendelő típusa jelenik meg *Kováts Miklós Ádám* gyermekkori portréján, akinek édesapjáról csak annyit tudunk, hogy Szentmártonkátán volt

kisebb birotka és 1814-ben halt meg.¹¹⁴ A festmény ebben az évben készült, a kisfiú ezért visel gyászruhát. Ez a portrétípus, a háttérben megjelenő jellegzetes fatörzs néhány levéllel, többször is előfordul Donát képein, legelőször *Horvát István* 1812-ben készült portréján. A tájképi háttérrel festett portrék akár külön csoportot is képezhetnek Donát életművében, már csak azért is, mert a megrendelők nagyobb része ezekben a nemességhez tartozik. Ez a tény valószínűleg összefügg a barokk hagyományokhoz való ragaszkodással, mivel a barokk portrénak ez a reprezentatív típusa a 17. század óta különösen magas színvonalra emelkedett az angol festészetben, mindennek előtt Thomas Gainsborough (1727–1788) és Joshua Reynolds (1723–1792) művészetében. Bár Donát arcképei nélkülözik az angolos könnyedséget, egész életművét tekintve mégis e tájképes csoportban találjuk meg legsikerültebb alkotásait. E csoportnak több egyéb közös vonása is van; nagyjából azonos méretű mellképek, amelyeken a test kissé elfordul, a fej szembenéz, a haj a nyakat, illetve a vállat érinti és többségüket a kéz ábrázolása teszi változatosabbá, helyenként mozgalmassabbá. Az arc általában mosolygó, és részben ettől, részben a látványosabb külsőségektől, női portréi változatosabbak, s esetenként sikerül áttörnie az érzelmentes ábrázolásmód keretein mint *Nádasdyné Ráday Anna* és *Zenker Terézia* 1816-ban készült arcképein.

Baráthi Huszár József, és felesége *Derghi Karcsai Somogyi Mária* Nógrád megyei birtokosok, arcképeik 1818-ból az előbbiekkal rokon vonásokat mutatnak, de a reprezentatív arckép műfaját hangsúlyosabban képviselő csoportba tartoznak.

Donát életművében az eddig ismert egyetlen csoportportré a *Prónay lányokat* ábrázoló arcképe. Ezen a tájképi háttér a mellképekhez hasonlóan inkább csak jelezve van, a hangsúly a három egymást átkaroló nővér ábrázolásán van. A mű a források alapján 1816. körül keletkezett.¹¹⁵ Donát 1816. november 16-án Kazinczyhoz írott levelében panaszkodik, hogy a kisebbik leányt nem hozták fel, így a képet nem tudja befejezni.¹¹⁶

Reprezentatív nemesi portréi közé tartozik *Zichy József* 1816-ból és feleségének *Bésán Franciskának* 1817-ből való térképe. Mindkét arckép semlegesnek mondható tájképi háttérrel készült. A férfitörtrét a könyvet tartó mozdulat a hivatalnokportrék közé sorolja, míg a női arcképet a különlegesen díszes ruha eleganciája emeli ki. *Forgách József* 1818-ban készült arcképe – amelyet Nagykőrös városa rendelésére festett – Donát egyik legsikerültebb műve. Az arckép eleganciáját növeli a szokatlanul gazdag tájképi háttér, felelevenítve a barokk kedvelt reprezentatív portrétípusát, megközelítve egy könnyedebb előadásmódot, s bizonyítva, hogy idős korban is tudott kiemelkedőt alkotni.

Jelentős együtttest képeznek az ún. hivatalnokportrék, ahol az ábrázoltak többnyire magas hivatal betöltő főnemesek, s az arcképek célja e két fontos tényező hangsúlyozása. *Székehelyi Majláth György* (1752–1820) tekintélyes magyar főúr, és közéleti személyiség reprezentatív, nagyméretű portréját 1817-ben festette meg Donát.¹¹⁷ Az ábrázolt a kép elkészülésének idején udvari tanácsos, királyi ügyész és királyi személynök, valamint Tolna megye főispánja volt.¹¹⁸ Valószínűleg ehhez az arcképhez készülhetett előtanulmányként az a kis kartonra festett portré, amely a közelmúltban bukkant fel, ismeretlen férfi arcképeként. A személy a Kiscelli Múzeumban levő port-

ré, és két metszet, valamint a portréről készült későbbi másolat alapján könnyen meghatározható volt.¹¹⁹ Az itt közölt mellkép az ábrázolt életkorát, ruházatát és rendjeleit figyelembe véve, valószínűleg az 1817-es portréval egyidőben – vagy e dátum körüli időpontban – készült, mivel mindezek azonosak a képen. A teljesen háttér nélküli, egyre kevesebb külső attribútumot alkalmazó mellkép 1815-től mint sűrűbben fordul elő Donát művészetében.

Hivatalnokportréi közül keveset ismerünk. Írásbeli adataink vannak azonban arról, hogy Majláth Györgyön kívül – valószínűleg a megyék megrendelésére – megfestette több magas jogi tisztséget betöltő főúr, így többek között *Végh* országbíró, nagy királyi személynök, *Koller* királyi személynök portréit.¹²⁰ Ebbe a típusba sorolható a Magyar Nemzeti Galériában lévő *Ürményi József* álló térdképe.¹²¹ Ürményi József 1782-től Bihar vármegye főispánja volt, a festmény ebben a tisztségében ábrázolja, kezében a vármegye 1784-es Statutumával. Mellette íróasztal, a háttérben iratszekrény. A festmény elkészülésének pontos dátuma sokáig ismeretlen volt, de a kutatás bebizonyította, hogy mindenképpen 1808 után készült, mivel a Szent István rend nagykeresztjét viseli, amelyet ebben az évben kapott meg. Tudunk továbbá arról, hogy 1811-ben Donát megfestette Ürményi arcképét, amelyről Ehrenreich Ádám 1818-ban metszetet készített. Mindezek alapján az MNG Régi Magyar Gyűjteményében lévő Ismeretlen festő: *Ismeretlen férfi* arcképe Donát János műveként azonosítható.¹²²

A REFORMKOR KEZDETÉN, 1820–1830

A század harmadik évtizede a művészeti fejlődés szempontjából lassú előrehaladást mutat. A változás elsősorban a művészek számának megnövekedésében mutatkozott meg, ami természetszerűen együtt járt azzal, hogy közöttük egyre több magyar származású művészt találunk. Kétségtelen, hogy a magyar művészek számára a tanulási lehetőséget változatlanul Bécs, Róma és München művészeti akadémiái nyújtották. A vándorlás mértékében és irányában is változás állt be. Az olasz és osztrák művészek alkalmi magyarországi munkavállalása csökkent és ugyanakkor megnőtt azoknak az – egyenlőre szerényebb képességű – magyar művészeknek a száma, akik hosszabb-rövidebb külföldi tanulás után hazajöttek és itthon próbáltak megélni. Kazinczy Ferenc 1820-ban már nemcsak az országban letelepedni szándékozó idegen művészek, hanem a magyar tehetségek legfőbb pártfogója is, így Simó Ferencé, Balkay Pálé, Pesky Józsefé (1795–1862). A megváltozott helyzetet – Pest vonatkozásában – jól érzékelteti Kazinczynak Guzmics Izidorhoz 1829-ben írott levele: „Akkor (1815) egy képároznál több nem vala Pesten, s az geografikai abroszokat s némely kevés rézmetszéseket árolgata, s csak egy figyelmet érdemlő festője, az akkor 63 esztendőös Donát, olajban vízfestékben Kaerling.”¹²³ Egy évvel korábbi látogatásának élményeiről pedig így ír Ponori Thewrewk Józsefnek: „Tizenhárom esztendeje, hogy nem látám Pestet. Nem győzöm csudálni mint terjede el azóta a Mesterség szeretete.”¹²⁴ Schams 1819-ből Pesten 1 szobrászt, 14 festőt és 5 rézmetszőt tart számon, míg Kazinczy már korábban említett 1828-as látogatásakor közel 60 művészt.¹²⁵ Fényes Elek pedig 1836-ban 11 építőmestert, 36 kőművet, 9 képművészt, 4 művészboltot, 3 réz-

nyomót, 6 rézmetszőt és 3 szép kertészt említ Pest-Buda városában.¹²⁶ Ezek pedig job-bára ma már alig ismert nevű művészek, akiknek alig néhány műve őrződött meg, sőt, jónéhányuknak csak a neve maradt fenn. E kifestők között tartjuk számon többek között Berwaller Józsefet, (19. sz. első fele) Jenny Alajost (1770 k.–1834), Kiss Sámuel (1780 k.–1819), Marczinkey Eleket (1790 k.–) Richter Fülöp Antalt (műk.: 1804–1824 k.), Sikó Miklóst (1818–1900), és számos kevésbé ismert festőt.¹²⁷

Donát Jánost a 20-as években már ismert, sőt vezető festőként tartották számon. Kazinczy 1828-ban tett pesti látogatásakor így emlegeti: „A kilencven esztendőös Donát még mindig dolgozik, s ifjú tűzzel. Sok darabjai készen várják a Vevőt. Ha valaki, a tiszteletes öreg érdemel polgári hasznot, és hogy Prytanéumban tartassék, mert felékesíté a hont, s ifjú esztendei ólta sok jónak tartá fenn emlékezetét. Füle teljjesen el van süketülve s vele lennem most ugy kin, mint egykor gyönyörtüségem.”¹²⁸ Megrendelőinek változatlanul széles rétege bizonyítja is Kazinczy elismerő szavainak valós voltát.

Stílusát valamiféle időtálló változatlanság jellemzi. Új portrétípus, vagy új műfaj ekkor sem teszi változatosabbá kissé egyhangú, de szakmailag megbízható művészetét. 1821-ben két reprezentatív portrét is készít. Az egyik *Rudnay Sándor* esztergomi érsek arcképe 1821-ből. Rudnay aki hosszabb ideig volt Erdélyben püspök, 1819-ben lett prímás, és 1820-ban iktatták be hivatalába. Nevét az utókor – elsősorban mint az esztergomi bazilika építettségét őrizte meg.¹²⁹ Donát festménye a barokk ú. n. „hivatalnok” portrétípus kialakult sémái szerint, oszlop és függöny előtt, karosszékében ülve, hivatali pozícióját és rangját jelölő attribútumokkal ellátva ábrázolja a hercegprímást. Az oszlop talapzatán lévő felirat szerint Donát a képet a pesti polgárok gondnoki hivatala számára festette 1821-ben.¹³⁰

Egy évvel később 1822-ben készült *Boráros János* kávéháztulajdonos arcképe. A hivatalnokportré műfaj megválasztása mutatja, hogy a nagypolgárság kiemelkedő képviselői igyekeznek átvenni az arisztokrácia köreiből hagyományossá vált portrétípus minden külső kellékét, jelezve egyben e társadalmi osztály felfelé törekvő szándékát. E portrétípushoz tartoznak még *Széki gróf Teleki László* Somogy vármegye főispánja és *Csáky László* nagyváradi prépost arcképei.¹³¹

Donát késői művei közül a legszebb a miskolci Herman Ottó Múzeum *Ismeretlen férfi* portréja 1823-ból. A tájképi háttér előtt, testével kissé balra forduló, szembenéző fiatal férfi kezében egy 1820. körüli klasszicista kastély alaprajzát tartja. Ruházatáról ítélve a polgári réteghez tartozik és csak feltételezhető, hogy a kép a kastély építettségét ábrázolja.¹³²

Donát 1820–1830 között készült festményeinek többsége kisméretű, háttér nélküli portré. Ezek között találjuk *Bihari János cigányprímás* 1820-ban készült arcképét. A portré Donát több képéhez hasonlóan attribútum megjelölésével és felirattal emeli ki az ábrázolt személyének és tevékenységének jelentőségét.¹³³ Az arckép jó példája a festő kitűnő karakterlátó és jellemábrázoló készségének. A késői portrék közül a beállítás és az ábrázolt kedvessége emeli ki *Krátky Rozina* ábrázolását. A kigyózó hajfonat, a kézben tartott rózsa, és a tájképi háttér teszi változatosabbá a 12 éves kislány portréját, akinek apja gazdag gyarmataru-nagykereskedő, később férje pedig Wallheim János Buda polgármestere volt.¹³⁴

A Kazinczy portré beállítására tér vissza *Marczibányi Lőrincné, Kállai Antónia* 1824-ben készült arcképén.¹³⁵ Mindaz a festői tudás, jellemábrázoló készség, az ábrázolthoz legjobban illő beállítás megválasztása és a hangulat érzékeltetése, amely legjobb portréit jellemzi, itt mind megtalálható. Az arckép szerencsésen ötvözi a barokk mozgalmasságát és a klasszikus egyenletes fényelosztást kedvelő hűvösebb portréfelfogását, és e tekintetben a két korstílus határán álló, a változást jól tükröző művek egyik legsikerültebb darabja.

Utolsó alkotói periódusának egyik ismert vallásos tárgyú műve az 1826-ban készült *Angyali üdvözlés*, amely a szombathelyi katolikus plebánia számára készült. A festmény feltűnően viseli a barokk festészet stílusjegyeit, nyilván a megrendelő kérésére.

Gazdag életműből utolsóként mutatjuk be az 1825-ben készült *Önarcképet*. Ezen semleges háttér előtt, testével kicsit balra forduló, szembenéző idősebb, polgári ruhát viselő férfit látunk. Arca magabiztosságot, elégedettséget tükröz, ruházata szolid polgári jómódot árul el. A kép egészében véve a sikeres, művészetével önmagának társadalmi rangot kivívó és bizonyos anyagi jólétet biztosító festőt állítja eléünk. Ha stílusjegyeit tekintve még nem is teljesen, de a tartalmi-érzelmi összetevő vonatkozásában a képet, Barabás Miklós 1841-es *Önarcképének* előzményeként tarthatjuk számon.

ÖSSZEGZÉS

Donát János életművének áttekintésekor ismételtelen meg kell említenünk azt a körülményt, hogy az életmű – eddigi ismereteink szerint – töredékes, így elsősorban az európai stílusáramlatokba való behelyezése, csak igen nagy vonalakban, a pontos stíluskör meghatározása nélkül lehetséges. Az az eddig ismeretes művek többsége portré, s ebből következik, hogy a stílárius vonások meghatározásánál és a művész-közönség kapcsolat tárgyalásánál elsősorban innen kell közelítenünk.

Donát munkássága a korszak művészeti áramlatának abba a rétegébe tartozik, amely a felvilágosodás szellemi értékeit, újításait, szabadságvágyát, a változás iránti szomjúságát szerényebb művészi szinten, de mindezt híven tükröző kifejezési formával tolmácsolja. Kifejezi a felvilágosodás eszmei áramlatainak következtében általánosan megváltozott művészetszemléletet. A hozzá hasonló művészek tevékenységének jelentősége nem lebecsülendő, ha figyelembe vesszük, hogy ők közvetítették, továbbították az új stílust a közönség szélesebb rétegei felé, – esetünkben egy, a művészeti élet állapotát tekintve elmaradottabb ország – művészetet óhajtó nyilvánosságának. A Donát-oeuvre legjelentősebb része kétségtelenül a portréfestészet, amely számos izgalmas kérdést vet fel, és jól érzékelteti a művészetének gyengéit, erényeit. Portréi a barokkból már csak a külsődleges jegyeket veszik át, elmarad a Reynolds, Gainsborough, de akár még Meytens portréit is jellemző nagyvonalúság, a mozgás érzékeltetésének művészete. Donát modelljei személytelenek, mozgásuk, tartásuk merev, olykor nehézkes, arckifejezésük többnyire tartózkodó. Az érzelmek – mint a klasszicista portrék többségén – rejtve maradnak az arc mindent elfedő maszkja mögött, a festői tudás és jellemábrázoló készség – a kor portréfelfogásának megfele-

lően – csak a karakter külső jegyeinek megragadására szorítkozik. A háttér, akár interieur, akár táj, nem cselekvési-mozgási tere az ábrázolt személynek, csupán aprólékos precizitással festett díszlet, s összhatásuk a melegebb színvilág ellenére is hűvös, és minden esetben a derűs nyugalommal átszőtt állandóság, maradandóság érzését tükrözi.

Ezek a vonások – bár többségük a korszak portréfestészetére általánosságban is érvényes –, mégis egyedi, sajátos kifejezési formát kölcsönöznek Donát arcképeinek, amelyeket még jellegzetesebbé tesz az az olykor mosolygásra készítő tény, hogy ábrázoltjai bármily különböző karakterűek és korúak is, hasonlítanak egymásra. Ez nemcsak a beállítás, a ruha, a haj és a háttér ábrázolásában mutatkozik meg, hanem az arc karakterének, az orr jellegzetesen plasztikus megformálásának, a mindig kissé mosolyra húzódó száj megfestésének módjában is. Ami pedig végleg egyéni, megkülönböztető vonás, az képeinek lágyabb ecsetkezelése, színeinek a sárgás-barna tónusba ágyazott meleg harmóniája, amely munkásságát Füger és egyik legnépszerűbb követője id. J. B. Lampi franciás könnyedségű művészetéhez kapcsolja.

A Magyarországra jövelekor már sikeresnek mondható, érett művész stílusa, hűs esztendősi itteni működése során nem sokat változott. Mindig híven alkalmazkodott a megrendelő kívánságaihoz, de végig megőrizte művészetének egyedi vonásait. A mostoha hazai viszonyok között, amikor megbízható felkészültségű magyar művész alig volt, mind az arisztokrácia, mind a heterogén összetételű polgárság – és főleg a Kazinczy vezette értelmiség – örömmel fogadta és élete végéig ellátták munkával, elsősorban az arcképfestés terén. Donát számukra elsősorban az akadémiai végzettségű mester megbízható szakmai tudását adta, akinek itthon nem igen volt versenytársa. A művészet iránti igény növekedése lehetővé tette számára, hogy hazánkban a század első évtizedeiben is szép számmal dolgozó, többnyire csak egy-egy megbízást teljesítő idegen mesterek, mint többek között Niedermann, Krafft, Füger és a hozzá hasonlóan idegen származású, de itt hazára talált jó képességű Stunder és Lieder mellett ne legyenek megélhetési gondjai. A művészettörténeti kutatás által még mindig igen kevésbé ismert szerényebb képességű kifestők, piktorok és vándorfestők között senki sem volt, akinek művészi színvonala elérte volna az övét, így hazai művészetünkben elég társtalanul áll, mivel messze kiemelkedett közülük.

Jelentősége – mindenekelőtt a hazai művészet történetének kutatásában – részben abban rejlik, hogy művészete példatára a barokk-klasszicista stílusváltásnak, s ebben éppen – jórészt fennmaradt – hatalmas munkássága miatt a korszakban egyedül áll, részben pedig összekötő kapocs és méltó előd is a harmincas években jelentkező, a barokk hagyományoktól már megszabadult, Barabás, Borsos, Markó neveivel jelzett új generáció felé.

JEGYZETEK

1. Nagy segítséget jelentett számomra néhány osztrák múzeum, így a Muzem der Stadt Wien, az Österreichische Galerie, valamint a Bibliothek, Handzeichnungen und Kupferstichsammlung der Akademie der Bildenden Künste Wien közreműködése, amelyet ezúton köszönök. Tudomásom szerint Donát Jánosról az utóbbi évtizedekben Ausztriában sem jelent meg újabb irodalom.

2. KazLev, 3232, 3283, 3325 sz. levél.

3. I. m. 3232 sz. levél.

4. I. m. 3283 sz. levél.
5. I. m. 3283 sz. levél.
6. I. m. 3325 sz. levél.
7. I. m. 3325 sz. levél. A festményekre vonatkozó adatokat lásd az egyes műveknél.
8. *Naményi* 1903. 343–346. Ismerteti a Kazinczy leveleiben Donátra vonatkozó adatokat 1816-tal bezáróan.
9. *KazLev*, 2401 sz. levél.
10. *Kazinczy* 1903.; *Rexa* 1929.
11. *Kunits* 1824, 265–273. Michael Kunits (1765–1815), topográfiai író és tanár, Nyitra, Barcs, Trencsén és Pozsony megyék főmérnöke. *Pallas Lexikon* 1888. XI. kötet.
12. A magyar magányújtéményekből folyamatosan kerülnek elő újabb alkotások, amelyek újabb problémákat vetnek fel.
13. *Schams* 1821, 287.; *Nicolai* 1781, 514.
14. *Vojdisch* 1822, 112. *Dorffinger* 1827, 568.
15. N.N.: A képrők hosszú élete. *Hasznos Mulatságok*, 1824. II. félév, 215–216.; *Tudományos Gyűjtemény* 1830. XII., 126; *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1830. I. 44.
16. Lipótvárosi Bazilika halálzási anyakönyvei. 1830 és 1849. évek.
17. Hivatkozásokat lásd az egyes képeknél.
18. *Wurzbach* 1857–1892, 2, 27. (Bihari, Rummy); *MIL*, 1963, I. 605, II. 602. (Kazinczy, Révay); *Tudományos Gyűjtemény* 1818. VIII. köt. (Ürményi), 1820. XI. köt. (Rummy Károly) 1823. I. köt. (gr. Teleky László); *Vasárnapi Ujság* 1890. 50. dec. 14. (Rehákné Mór Anna); *Nemzeti Újság* 1927. okt. 16. (*Csipkefőkötős hölgy* repr.)
19. *Naményi* 1903. 343–346; 1904. 273; 1906. 423; 1907. 349; 1911. 394.; és *Magyar Művészet* 1926. I. 4. *Rózsa György* cikkeiből itt elsősorban az alábbiakra gondolunk: Kazinczy Ferenc a művészetben. *MTÉ*, 1959. VI. 2–3. 179–180, 180, 191; Friedrich John und die Schriftsteller der ungarischen Aufklärung. *Acta Historiae Artium*. 1956. IV. 1–2. 153; Ehrenreich Ádám forrásai. *MTÉ*, 1959. VIII. 61–67.
20. *Genthon* 1935, 26–26; *Petrovics* 1937, 10., 11., 15., 16.
21. *Lyka* 1922. I–IV. köt. 21, 22, 24, 44, 62, 105, 112, 113, 115, 116, 131, 135, 136, 140.
22. *Pogány* 1962, 7.
23. *Zádor* 1961, 33.
24. *Garas* 1955, 100. 103.
25. *Bodenstein* 1888, 43; *Füssli* 1860, 179.
26. *Szendrei-Szentiványi* 1915, 27; *Thieme-Becker* 1917. 420.
27. *Nagy* 1874. 37.
28. Österreichisches Künstlerlexikon. Wien. 1979. V. k. 495.;
29. Österreichisches Biographisches Lexikon. Wien. 1954. I. 194.
30. *Schams* 1821, 235, 287.
31. *KazLev*. 3325 és 3283 sz. levél.
32. *Thieme-Becker* lexikon, születésének dátumát december 20-ra teszi. 9. kötet 420; *Szendrei-Szentiványi* (1915. 383.) december 21-re.
33. *Bodenstein* (1788–1868, 3.) születésének idejét december 22-re teszi; ugyancsak december 22-ét adja meg: Österreichisches Künstlerlexikon. Wien. 1979. V. kötet. 445.
34. Ez a terület a 18. században is a porosz királyság része volt, és a birodalom határán helyezkedett el.
35. A Lipótvárosi Bazilikában megtalálható halálzási anyakönyvi kivonatban 1830. május 11-én ez áll: „Donát Joannes, Mariae Donath Natae Rieger Maritus. Pictor Academicus ex Saxonia oriundus in civitate Leopoldina domitiliatus.”
36. *Szabó* 1916, 151; *Meller* 1911, 183.
37. *Kósa* 1937. 195.
38. *Rexa* 1928, 61.
39. *Kunits* 1824, 266.
40. *Kunits* 1824, 266.

41. *Thieme-Becker* (1913, 9. kötet 420.) 1766. július 26-át adja meg, míg Wanda Lhotsky (Bibliothek, Handzeichnungen und Kupferstichsammlung der Akademie der Bildenden Künste Wien) szíves levélbeli közlésében az időpontot július 24-re teszi. Ez utóbbit fogadtam el.
42. *Kunits* 1824, 266.
43. *Kunits* 1824, 266.
44. *Kunits* 1824, 268.; II. József császár, Lipót császár, I. Ferenc császár nagyméretű arcképei.
45. *Kunits* 1824, 268–269.
46. Osztrák festő a 18. századból: *Maria Terézia in Witwentracht*, o. v. 65x42 cm. Budapest, Szépművészeti Múzeum. *Itsz.*: 53.466; Blaschke János: *Mária Terézia özvegy korában a királyi jelvényel*. j. k. I. „Blaschke sc.“ Magyar Nemzeti Galéria. *Itsz.*: G.73.141.
47. *Kunits* 1824, 266.; *Nicolai* 1781, IV. 514; *Füssli* 1860, 179. A hét küldött: *Cobenzl gróf* (Ausztria), *Breteuil báró* (Franciaország), *Riedesel báró* (Poroszország), *Zinzendorf gróf* (Szászország), *Törring-Seefeld gróf* (Pfalz), *Repning herceg* (Oroszország), *Hohenfels báró* (Zweibrücken). A festmények a Cziesznie-i Kierownik Múzeumban vannak (Lengyelország).
48. Ezt az adatot dr. Witoki Iwanek, a múzeum igazgatója közölte.
49. A képről Johann Adam 1779-ben metszetet készített. *Thieme-Becker* 1913, 420.
50. *Kunits* 1824, 268. (A kép holléte ismeretlen.)
51. *Bodenstein* 1888, 43.
52. *Bodenstein* szerint második felesége Susana Rieger Bécsben született 1784. augusztus 30-án; meghalt 1849. szeptember 27-én. (*Bodenstein* 1888, 43.) Születési évszáma alapján tehát megvan a negyven év korkülönbség, amit Kazinczy oly sokat emleget. Ezen kívül, leánykori neve szerepel Donát halálzási anyakönyvi kivonatában, a Lipótvárosi Bazilika halálzási anyakönyvei között az övé is megtalálható.
53. *KazLev*, 2355 sz. levél.
54. *KazLev*, 1631 sz. levél
55. A levél valószínűleg 1809. decemberében íródott, a környezetében levő többi levél dátumából következtetve.
56. Moritz Graf Dietrichstein 1775-ben született a család Hollenburgfinkensteini ágában. Említi *Nagy* 1857–1868, III. köt. 314.
57. *Kunits* 1824, 268–268.
58. *Nagy* 1857–1868, III. köt. 62.
59. *Kunits* 1824, 269.; Kettőt pedig a Walterskirchen család számára.
60. *Garas* 1955. 213. 1799.-re datálta. Magam a képen nem találtam szignót, viszont a festményt restaurálták és a szignatúra az évszámmal együtt eltűnhetett. Donát pozsonyi tartózkodása, és itt készült műveire vonatkozó egyéb adattal egyelőre nem rendelkezem.
61. A festmény a budapesti Nemzeti Múzeum tulajdona.
62. *KazLev* 928. sz. levél, melyben Splényi Katalinról van szó.
63. *Kunits* 1824, 268.
64. *Kunits* (1824, 268.) említi, mint Somogy megyei birtokára készült oltárképet. A festmény azonos a jelenleg Pápakovácsiban lévő oltárképpel.
65. *Kunits* 1824, 270. Barkfriederre vonatkozóan lásd a 107. sz. jegyzetet; *Kunits* említi (1824, 269), hogy Bajzáth József számára készített egy oltárképet.
66. *Katalog des Oesterreichischen Barock Museums Unteres Belvedere*. Wien I–II. 728. Ignaz Unterberger (1742–1797).
67. Donát János levele Kazinczyhoz 1816. november. (*KazLev* 3325 sz. levél. 439.) A kép lapang. De irodalmi említések kapcsán a képet a kortárs előzményekhez kötötte és elemzte Jávor Anna az *Ars Hungarica* 1994-es számában.
68. *Genthon* 1935, 25–26.
69. A festménynek még egy változatát ismerjük 1811-ből, amely pesti magántulajdonban van.
70. *Ismeretlen férfi* portréja, o., v. 58x48 cm, j.: „Donát academicus viennensis pinxit Alba Regia 1811.” Szekszárd, Béri Balogh Ádám Múzeum. *Itsz.*: 56.153. A múzeum tulajdonában van még két női arckép, amelyek csak az 1811-es évszám szerepel, helymegjelölés nélkül, de mivel mindegyik a Rudnyánszky hagyatékából került a múzeumba, valószínűleg ezek is Székesfehérváron készültek.

71. *Kazinczy* 1903, 21, 42, 254.
 72. *KazLev*, 1108 sz. levél.
 73. *KazLev*, 2355. sz. levél.; Ezt az időpontot adja meg a *Thieme-Becker*, az ÖKL és az ÖBL is. 74. *KazLev*, 2806. sz. és 2943. sz. levél.
 75. *Vojdisch* 1822, 112.
 76. *Dorffinger* 1827, 568. Ez a mai Erzsébet tér 14. sz. ház.; Apolgárok névsorában nem szerepel.
 77. *KazLev*, 2335 sz. levél.
 78. *KazLev*, 2337 sz. levél.
 79. *KazLev*, 2337 sz. levél.
 80. Josef Kreutzinger: *Kazinczy* portréja. v. o. 51x45 cm. Felirata hátul a vászonon: „Francois de Kazinczy hongrois, peint par Joseph Kreutzinger a Vienne 1808 octobr.“ MTA. tul.
 81. Vigée Lebrun: *Gagarin* portréja, 1801. o. v. 65x56. Állami Orosz Múzeum Katalógusa. Leningrád (Szentpétervár), 1980. kat. 1176.
 82. Donát János: *Kazinczy Ferenc portréja*. Másolat J. Kreutzinger képe után. fa, o., 31x25 cm, Pannonhalmi Apátság tulajdona.
 83. *Rózsa* 1957, 179. *Kazinczy* 4108, 4255, 4308, 4311-es számú leveleiben találunk adalékokat erre vonatkozóan.
 84. A festmény létezésére és helyére Rózsa György hívta fel a figyelmemet, akinek segítségét ezúton is köszönöm.
 85. *KazLev*, 2246. sz. levél
 86. *KazLev*, 2401. sz. levél
 87. *KazLev*, 2337. sz. levél.
 88. *Divald* 1917. 101. *Kunits* 1824, 271. A kép ismeretlen helyen, a Donát festményei utáni metszet MNM TKCs, ltsz.: 58.3006
 89. *KazLev*, a levélben Szemere Pál portréjáról van szó. 2395. sz. levél
 90. *KazLev*, mint fent *Szendrei-Szentiványi* 1915, 15. 11.
 91. *Rexa* 1929, 35.
 92. A festmény lappang. Reprodukálva *Zarándy A. Gáspár*: Huba vére Szemere. Budapest, 1910. 1. sz. kép. Szentiványi Gyula céduलाanyagában találtam utalást arra, hogy a festményt ő Donátnak tartotta, amivel egyetértek, bár az egészen pontos agnoszkálás csak a festmény vizsgálatával történhet.
 93. Fejér Györgyre lásd *Kunits* (1824, 271.); *Naményi Lajos*: Donát János arcképfestőről. *Művészet* 1903. II. 343–346; Dudits Andor nagyszüleinek portréja: *Loránth László*: Paletta 1944, 55; Pataky Mózesre és Wesselényi Miklósról: *KazLev* XII. k. 266. és XII. 324; Döbrentei Gáborra: *KazLev* 3360, 2011.sz. levelek; Romy Károly Györgyre: *Kunits* 1824, 271; *Wurzbach* i. m. 27. kötet.
 94. *Vasárnapi Ujság* 1890. 50 sz. dec. 14. Rehák József jó módú ügyvéd volt.
 95. *Kunits* 1824, 271. *Mitterpacher Lajos* portréja, 1819. o. v. 97x71 cm, MNM TKCs, ltsz.: 88. Körirata: „Ludovicus Mitterpacher Natus MDCCCXXXIV. obiit MDCCCXIV.” Alul javítva: „Relicto bonis omnibus (Sui desiderio) voltum hunc et musee nationali hungarico muneri dedit Donát academicus viennensis MDCCCXIX.“ jelzés.
 96. Ismeretlen festő: *Mitterpacher Lajos*. o. v. 74x60 cm, j. b. k.: „Vultum hunc e corpore mortuo ereptum viventi similem restituit Donat academicus viennensis 1814.“ MNG ltsz.: L.U. 58. 645.
 97. Donat-Ehrenreich: *Mitterpacher Lajos*, p., rézmetszet, MNM TKCs, ltsz.: 59.167.; Donát-Blasius Höfel: *Mitterpacher Lajos*, p. rézmetszet, MNM, TKCs, ltsz.: 3373. Mindkét metszeten alul, Anton Halitzky, Mitterpachert dicsőítő verse olvasható. Halitzky a Magyar Nemzeti Múzeum custosa és munkatársa volt. *Schams* említi nevét. (1821, 263.) *Rózsa György* mindkét metszeten említi *Ehnenreich Ádám forrásai* című cikkében. *MTÉ*, 1959, 61–69.
 98. *Naményi* 1911, 394. Sajnos e leírásból nem derül ki, hogy a metszetet, vagy a festményt látta.
 99. *Rózsa* 1959, 64.
 100. *Rózsa* id. m.; *KazLev*, 1911. sz. levél.
101. *KazLev* XIII. 162. *Kazinczy Helmezy Mihálynak*, majd Horvát Istvánnak írott levelében – XIII. 174. – is említi, hogy őrzi. (Horvát szándékának t.i. hogy Révai verseit ki akarja adni és e

- célból másoltatják Lochbichler képét Donáttal.)
 102. Megjegyezném, hogy Donát oevrjében gyakori a saját kezű változat.
 103. Feltehetően Lochbichler is metszet, vagy halotti maszk után dolgozott.
 104. Reprodukálva: *Alte und moderne Kunst*. 1978. 9. sz. kép. A szobor 1818-ban készült.
 105. Kisfaludy Károly: *Vénusz Ámorral*. Dohányszelence festmény 8x12 cm, mgt.
 106. *Kunits* 1824, 270.
 107. Pargfrieder életrajza számos rejtélyt tartogat még. Születési évszáma bizonytalan, csakúgy mint a származásra vonatkozó adatok. (Saját feljegyzései sem teljesen egyértelműek.) 1832-ben vásárolta meg a wetzdorfi kastélyt ahol Radetzky és Wimpffen tábornagyoknak – akiknek rajongó híve volt – síremléket állíttatott. 1863. jan. 31-én halt meg, és szintén Watzdorfban van eltemetve. (Schloss Wetzdorf, Pargfrieder, Radetzky, Wimpffen, Kleinwetzdorf – Heldenberg. Niederösterreich. Katalog. 1979. 12–22.) A katalógusra egykor Zádor Anna hívta fel a figyelmemet.
 108 U. o. 13–14.
 109 Dorffingernél Bartfriederként, Kunitsnál Barkfriederként. Ezek írásbeli bizonytalanságukkal igazolják, hogy a Pargfrieder névnek a kiejtés szerinti változatáról van szó.
 110. *Dorffinger* 1827, 128., 317.
 111. Schloss Wetzdorf, 42. Ide vágó érdekes adat, hogy a festmény egy bécsi régiségkereskedőtől került a MNG tulajdonába.
 112. Anton Einsle: *Pargfrieder portréja*, 1833. Schloss Wetzdorf tulajdona, képe a katalógus címlapján.
 113. Stunder János Jakab: *gr. Festetich Tasziló mint Herkules*, 1805. o. v. 51x62 cm, Keszthely, Helikon Könyvtár tulajdona. Publikálta *Rózsa György* a *Művészet Magyarországon 1780–1880* című kiállítás katalógusában. (Kat. 81., 22. tábla.) Donáttól egy hasonló témájú portrét ismerünk: *Rózsa József* arcképét 1818-ból, amelyen az ábrázolt szintén antik öltözetet visel. A festmény a BTM tulajdona (o. v. 74x61. cm, ltsz.: 23.009.) Ezen kívül adatunk van arra, hogy bár nem antik, hanem irodalomból ismert szerepkörben Pataky Mózes mint Posa márkit, Wesselényit pedig mint Don Carlost festi meg 1813-ban. (*KazLev*, XII. 324.) Szabadkőműves szimólumokhoz lásd: *Abafi* 1900.
 114. Az adatokat az ábrázolt leszármazottja, a kép jelenlegi tulajdonosa közölte.
 115 *Tudományos Gyűjtemény*, 1830. XII. 143. *Nagy* 1857–1868, 203.
 116 A festmény *Rózsa György* kutatásai alapján sorolható Donát életművébe. *Művészet Magyarországon 1780–1830*. Kat. 111, repr. 63. tábla.
 117 *KazLev*, 3325. sz. levél.
 118 *Kunits* 1824, 270. Akép a BTM tulajdonában van, fotót sajnos a múzeum tatarozása miatt nem sikerült szereznem.
 119 Donát-Kärgling-Lenhardt: *Székhelyi Majláth György portréja*, p., rézmetszet. MNM TKCs, ltsz.: 3319. Donát-Lanzedelly: *Székhelyi Majláth György portréja*, p., rézmetszet, MNM TKCs, ltsz.: 3320.
 120. *Nagy* 1857–1868, 252–253.
 121. *Kunits* 1824, 270.
 122. A metszet megjelent a *Tudományos Gyűjtemény* 1818. VIII. sz. előlapján. Részben ennek, részben a Szent István rend keresztjének alapján azonosította a képet Donát János műveként Buzási Enikő. *Buzási* 1984.
 123. *KazLev*, 1829. május 27-én Guzmics Izidornak.
 124. *Rexa* 1928, 29.
 125. *Schams* 1821, 287–288.
 126. *Fényes* 1857, II. 375–376.
 127. *Lyka* 1922, 32, 57, 63, 65, 76, 103, 105, 107, 110, 117, 121, 122, 123, 122, 123.
 128. *Rexa* 1928, 24. *Kazinczy* nem közli pontosan Donát életkorát, aki ekkor 84 éves volt.
 129. *Nagy* 1857–1868, 8. köt. 797. A festmény az MNG leltárkönyvében tévesen Szcitovszky János arcképeként szerepel. A tévedés más Rudnay ábrázolások, így Andreas Schroth 1829-ben készült arcképe alapján vált bizonyíthatóvá. A kép (143x94, 5 cm.) az Esztergomi Keresztény Múzeum tulajdona, ltsz.: 56.753

130. *Kunits* 1824, 270. A festményről ismeretes Lenhardt Sámuel metszete, továbbá, a kép másik változata a Veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban van
131. Széki gróf portréja ismeretlen helyen van, csak John 1823-ban Donát képe után készült metszete ismeretes. MNM TKCs, ltsz.: 4394, *Csáky László arcképe*, 1825. MNM TKCs, ltsz.: 113.
132. Az alaprajz megállapításában Zádor Anna volt segítségemre.
133. Aképet számos lexikon és egyéb mű említi.
134. Az adatokat a kép tulajdonosa közölte.
135. *Nagy* 1857–1868, 7. kötet, 300.

BIBLIOGRÁFIA

A bibliográfia elsősorban a képekhez kapcsolódó művek jegyzékét tartalmazza. A korszakra vonatkozó elméleti művek összeállításánál – főként az utóbbi 30 év kutatásai kapcsán – nem törekedtem a teljességre.

- A magyarországi művészet története. Budapest, 1970. I–II. Szerk.: *Fülep Lajos, Dercsényi Dezső, Zádor Anna*.
- Abafi* 1890=*Abafi [Aigner] Ludwig*: Geschichte der Freimauerei In Österreich. Wien, 1890–1891.
- Abafi* 1900=*Abafi [Aigner] Lajos*: A szabadkőművészet története Magyarországon. Budapest, 1900. I–IV.
- Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen für Jahr 1878. Pest 1879.
- Allgemeiner Bildnis-Katalog. Leipzig, 1849.
- Alphabetischer Namens-Register der akademischen Schüler von Jahre 1720–1900. (Kézirat a Bécsi Képzőművészeti Akadémia Levéltárában) 1–73. Bd.
- Alszegehy Zsolt*: A könyv és olvasója. In: *Domanovszky* é.n., IV. 483–517.
- Angelica Kauffmann und ihre Zeitgenossen. Bregenz, Vorarlberger Landesmuseum, Wien, Österreichisches Museum für Angewandte Kunst. Katalog, Wien, 1968.
- Bakó – Szentes* 1984=*Bakó Zsuzsanna – Szentes András*: A szekszárdi Béni Balogh Ádám Múzeum képzőművészeti gyűjteménye. In: Százéves a Magyar Történelmi Képcsarnok 1884–1984. 16–24. Klly. *MTÉ* 84/ 1–2. sz.
- Bakó* 1992=*Bakó Zsuzsanna*: Donát János: *Révai Miklós* portréja. In: MTA–MNG 1992.
- Bakó* 2004=*Bakó Zsuzsanna*: Donát János: *Vénusz*, 1810. In: A modell. Női akt a 19. századi magyar művészetben. MNG, Katalógus, szerk.: *Imre Györgyi*, Budapest, 2004.
- Bakó* 2005=*Bakó Zsuzsanna*: Egy magyarrá lett német festő. Donát János élete és munkássága 1744–1830. In: Tanulmányok Rózsa György tiszteletére. MNM Budapest, 2005. 135–143.
- Bakó Zsuzsanna*: XIX. századi magyar művészet. Állandó kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. MNG – Kossuth Kiadó. Budapest, 2004. 1–22 Szerk.: *Szvoboda Dománuszky Gabriella*.
- Bálint Lajos*: Művészportrék. A Művészeti Múzeumok Barátai Egyesületének első kiállítása. In: Képzőművészet. 1931. 41. sz. június 135–137.
- Bányai* 1908=*Bányai Elemér*: Horváth István művészeti jegyzetei. Adatok művészetünk történetéhez. *Művészet*, 1908. 133–134.
- Baum* 1980=*Baum, Elfriede*: Katalog des österreichischen Barockmuseums im Untern Belvedere in Wien. Wien, München, II. 1980.
- Bende János*: Az első művészeti kiállítások Magyarországon. *Szépművészet*, 1942. III. 11. sz. november. 260–263.
- Berkeszti* 1908=*Berkeszti István*: A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Temesvárott. *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, 1908. 210–220.
- Berkeszti István*: Adatok a reformkorszak történetéhez Temes megyében. Temesvár 1897.
- Bodenstein* 1888=*Bodenstein, Cyriak*: Hundert Jahre Kunstgeschichte Wiens 1788–1888. Wien 1888.
- Bodnár* 1980=*Bodnár Éva*: Mitológia, allegória, csendélet. In: *Művészet Magyarországon* 1780–1830. Budapest, 1980. *Borsodi – Bevilacqua* 1935=*Borsodi István – Bevilacqua Béla*: Pest-budai kávéházak. Budapest, 1935.
- Bugát és Flór* 1841: Magyarországi orvosrend Névsora 1840-re. Pest 1841. I–XV.
- Buzási* 1984=*Buzási Enikő*: Ürményi József portréja, 1811. In: A Magyar Nemzeti Galéria Régi Gyűjteményei. Szerk.: *Mojzer Miklós* Budapest, 1984. 211. tétel.

- Cornea* 2005=*Cornea, Marius*: Pictura europeana secole XV–XX in Muzeul Timisoara. Timisoara, 2005.
- Császár é.n.*=*Császár Edit*: Az alakító művészet. *Domanovszky* é.n., V. 615–639.
- Csatkai Endre*: Kazinczy Ferenc levelezése. *Magyar Művészet*, 1928. 643–645.
- Csatkai Endre*: Művészeti élet és irodalom. *Magyar Művészet*, 1928. 461–464.
- Csengeryné* 1960=*Csengeryné, Nagy Zsuzsa*: Magyar írók arcképei. *Művészet*, 1960. augusztus. 34–35.
- Czenner* 1966=*Czenner Mihály*: Magyar színészportrék. Festmények, szobrok, domborművek a 19. században. Budapest, 1966.
- D. I.*: A Roisz gyűjtemény, Balatonfüred. *Műgyűjtő*, 1971, I. sz. 8–11.
- Divald* 1917=*Divald Kornél*: A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. Budapest, 1917.
- Domanovszky é.n.*=Magyar Művelődéstörténet. Szerk. *Domanovszky Sándor*. Budapest, é.n. I.–V.
- Dömötör* 1931=*Dömötör István*: Magyar művészképmások. *Magyar Művészet* 1931, 313–331.
- Dorffinger* 1827=*Dorffinger, Andreas Joseph*: Wegweiser für Fremde und Einheimische, durch die k. Freistadt Pest, in Hinsicht auf Geschichte, Oertlichkeit, Kultur, Kunst und Gewerbe. Pest, 1827.
- Drugulin* 1860=*Drugulin, Wilhelm Eduard*: Allgemeiner Portrait-Katalog von... Leipzig, 1860.
- Eckhardt Sándor*: A francia forradalom eszméi Magyarországon. Budapest, 1924.
- Ecsedi István*: Karacs Ferenc térképész élete és művei 1770–1838. Debrecen, 1912.
- Elek* 1925=*Elek Artur*: A magyar aktárbrázolás 100 esztendeje. *Nyugat* 1925, II. 23–24.
- Entz Géza*: Kazinczy Ferenc és a nemzeti művészet gondolata. *Szépművészet* 1941. 2. 81–84.
- Ernst Lajos, Lázár Béla*: A magyar biedermeier művészet. Az Ernst Múzeum kiállításai. X. Budapest, 1913.
- Ernst Múzeum hármaskönyve 1939.
- F. J.*: Lenhardt Sámuel pesti részmetező. *Művészet*, 1908. 273–274.
- Fejős* 1957=*Fejős Imre*: A Nemzeti Képcsarnokot Alapító Egyesület története. *MÉ*, 1957. VI. 1. sz. 37–47.
- Fejős Imre*: A Magyar Történelmi Képcsarnok 75. éve. *MÉ*, 1959, VIII. 285–289.
- Felszegehy Ferenc – Rátvay Imre*: Rendjelek és a kitüntetések történelmünkben. Budapest, 1943.
- Fényes* 1857=*Fényes Elek*: Az ausztriai birodalom statisztikája és földrajzi leírása. Pest 1857.
- Fertőszögi* 2004=*Fertőszögi Péter*: A Kovács Gábor Gyűjtemény. In: Kovács Gábor gyűjtemény. Budapest, 2004. 33–50.
- Fessler Ignaz, Aurel*: Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen. Leipzig, 1815–1825. I–XVI.
- Feuchtmüller, Rupert*: Berühmte Maler aus Niederösterreich. XIX Jahrhundert. 1955, Niederösterreichisches Landesmuseum.
- Feuchtmüller, Rupert*: Kunst in Österreich. Wien, 1973.
- Fischer, Robert*: Ritual und Symbol. Leipzig 1978.
- Foltinyi János*: Adalékok a magyar képzőművészek sorozatához. *Századok*, 1874, 424–428.
- Fürst* 1943=*Fürst Leontin*, Hangszerek a magyar képzőművészetben. Budapest, 1943.
- Galavics Géza*: Az arcképfestő Dorffmaister István. *Folia Archaeologica*, 1965. XVII. 225–236.
- Galgóczy* 1896=*Galgóczy Károly*: Nagy-Kőrös város monográfiája. Budapest, 1896.
- Garas* 1955=*Garas Klára*: Magyarországi festészet a 18. században. Budapest, 1955.
- Genthon* 1935=*Genthon István*: Az új magyar festőművészet története 1800-tól napjainkig. Budapest, 1935.
- Genthon István*: Budapest múltja és művészete, Budapest, 1932.
- Gerő* 1925=*Gerő Ödön*: Az aktkiállítás. *Magyar Művészet*, 1925. 369–392.
- Gerő Ödön*: Művészetről, művészekről. Budapest, 1939.
- Gerszi Teréz*: A magyar kórajzolás története a 19. században. Budapest, 1960.
- Grimschitz, Bruno*: Die altwiener Maler 1815–1960. Wien. 1961.
- Győri képzőművészeti és Iparművészeti Társulat emlékkatalógusa 1919–29. Győr, 1929.
- Haeufler, Joseph Vinzenz*: Budapest, Historisch Topografische Skizzen von Ofen und Pest und deren Umgebungen, Pest, 1854.
- Héjjas János*: A magyar biedermeier kor művészete. *Magyar Művészet*, 1938, 19–21.
- Hevesi Ludwig*: Österreichische Kunst 1800–1848. Leipzig, 1903.
- Hobsbown, Eric J. E.*: The Age of Revolution: Europe 1789–1840. London, 1962.
- Hoffmann Edit*: A magyar festészet a 19. századbanban. Budapest, 1936.

Högyes 1906=*Högyes Endre*: Milleniumi emlékkönyv az orvosi kar 1818–19. évről. Pest, 1906.
Horler Miklós – Senyei Ervin: Akiscelli utcai volt trinitárius kolostor és templom. Budapest Műemlékei, II. Budapest, 1962.
Horvát 1929=Horvát Henrik: A régi Pest. *Magyar Művészet*, 1929, 599–609.
Horvát Henrik: Budapest művészeti emlékei. Budapest, 1938.
Jajczay János: Budapest székesfőváros képtára. *Képzőművészet*, 1933. 227–232.
Jancsó Elemér: A felvilágosodástól a romantikáig. Bukarest, 1975.
Jávor 1994=Jávor Anna: A magyar Osszián. Donát János egy elveszett képéről. *Acta Hungarica*, 1994, 1. 95–100.
 Jekeli: Unsere Bischöfe Hermanstadt. Budapest, 1933.
Kaas Ivor: Magyar festők. *Pesti Hírlap* 1880. július 4.
 Kalauz 1889=*Kalauz a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Képtárában*. Temesvár 1889
Kapossy János: Magyar művészeti akadémia terve a 18. században. *Levéltári Közlemények*, 18–19. 1940–41.
Kapossy János: XIX. századi magyar művészek önéletrajzáinak kérdéséhez. *Magyar Múzeum*. 1946. április 1. 29–39.
Karacs Teréz: Régi festőkről. Naplójegyzetek. *Képzőművészeti Szemle*, 1880. 76–77.
Karácsonyi 1896=Karácsonyi János: Békés vármegye története. 1896. I–IV.
Kazinczy 1878=Kazinczy Ferenc: Magyarországi utak. 1878.
Kazinczy 1903=Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. Budapest, 1903.
 Kazinczy Ferenc levelezése Kisfaludy Károllyal és ennek baráti körével. Pest. 1860.
Kazinczy Ferenc: Festés, Faragás nálunk. *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1812.
 KazLev=Kazinczy Ferenc levelezése XXII. kötet. Budapest, 1910. Kiadta Váczy János.
Keleti 1898=Keleti Gusztáv: Festészet és szobrászat. In: *Matlekovits 1897–1898.*, 1898, IX. k.
Kelp Anna: A XIX. századi magyar festészet viszonya a francia festészethez. Doktori értekezés. Budapest, 1928.
 Képzőművészeti Társulat, Budapest, Múcsarnok, 1937–8.
Keresztúry – Falvy – Vécsey 1960=Keresztúry Dezső – Vécsey Jenő – Falvy Zoltán: A magyar zenetörténet képeskönyve. Budapest, 1960.
Köpeczi–Sziklay., Sorsotok előre néztek. “A francia felvilágosodás és a magyar kultúra. Szerk. *Köpeczi Béla és Sziklay László*. Budapest, 1975.
Kopp 1943=Kopp Jenő: Ismeretlen magyar festők a 19. század első felében. Budapest, 1943.
Kopp Jenő: A magyar biedermeier festők a 19. század első felében. Budapest, 1941.
Kopp Jenő: Az 1937–38-as biedermeier kiállítás. Budapest, 1938.
Kőrösy József: Pestváros lakosságának népesedési mozgalma. Pest, Fővárosi Statisztikai Hivatal, 1873. (Bewegung der Bevölkerung der Stadt Pest. Pest, 1873.)
Kósa 1937=Kósa János: Pest és Buda elmagyarosodása 1848-ig. Budapest, 197.
Kosáry Domokos: Felvilágosult abszolutizmus, felvilágosult rendiség. *Történelmi Szemle*, 1976, 675–720.
 Kultsár István felhívása. *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1820. I. köt. 25–26.
Kunits 1824=Kunits, Michael: Topographische Beschreibungen des Königreiches Ungarn I. Pest. 1824. 265–273.
Kurtzböck: Neueste Beschreibungen und Merkwürdigkeiten Wiens. Wien, 1779.
Lavergnée – Thiebaut 1981=Lavergnée, Arnaud Bréjon de et Thiebaut, Dominique: Catalogue sommaire illustrée des peintures du musée du Louvre. II. Italie, Espagne, Allemanne, Grand Bretagne et divers. Paris, 1981.
Lázár 1890=Lázár Béla: Moór Anna. *Vasárnapi Ujság*, 1890. dec. 14. 809–810.
Lázár Béla: A magyar művészet jövője. Budapest, 1916.
Leising, Julius: Bildenden Malerei im Ost, 1750–1850. Wien, 1907.
 Lipótvárosi Bazilika halálzási anyakönyvei. 1830–1849 évek. Budapest
Lóránth 1944=Lóránth László: Paletta. Budapest, 1944. 55.
Lyka 1922=Lyka Károly: A táblabíró világ művészete. Budapest, 1922, I–IV.
Lyka – Majovszky – Petrovics 1926=Lyka Károly – Majovszky Pál – Petrovics Elek: A magyar aktkiállítás albuma. Budapest, é. n. (1926 ?)
 MA: Moór Anna, az első magyar színtársulat hősnője. *Képes Krónika*, 1940. nov. 43. 17–18.
 Magyar Nemzeti Galéria állagjegyzéke, III/b. Budapest, 1972. 1588–1602 katalógusszámok.

Mályusz Elemér: A reformkor nemzedéke. *Századok*, 1923.
Matlekovits 1897–1898=Matlekovits Sándor: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor, I–X., Budapest, 1897–1898.
Máray 1851=Máray Gábor: A Nemzeti Képcsarnokot Alakító Egyesület évkönyve. 1845–1851-re. Pesten 1851.
Meller 1911=Meller Simon: A magyar művészet kialakulása a 19. század első felében. IV rész. *Művészet*, 1911. 174–186.
Mezei Mihály: Weber Antal: Mesterség és alkotás. In: Tanulmányok a felvilágosodás és a reformkor irodalmából. Budapest, 1972.
Mihályi 1928=Mihályi Ernő dr.: Pannonhalma I. *Magyar Művészet*, 1928. 1–59.
Mihályi 1929=Mihályi Ernő: A pannonhalmi képtár. Győri képzőművészeti és Iparművészeti Társulat Emlék-katalógusa. Győr, 1929.
Mihályi Ernő: A falu egyházművészete. Pannonhalma, 1934.
Miklós 2008=Miklós János: A Nagykőrösi Katolikus Közösség 230 éve. In: Nagykőrösi Kalendárium. 2008.
Mitrovics 1929=Mitrovics Gyula: Kazinczy esztétikai törekvései. *Budapesti Szemle* 1929. febr. MTA–MNG 1992=A Magyar Tudományos Akadémia és a művészetek a XIX. században. Kiállítási katalógus. Szerk.: *Szabó Júlia, Majoros Valéria*. MTA, Budapest, 1992.
 Múcsarnok, 1937/8.=A magyar biedermeier kiállítás képes tárgymutatója, 1937. nov.–1938. jan. Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Múcsarnok, 1937/8., Budapest.
Müller – Funk – Kugler, 2005=Müller-Funk, Wolfgang – Kugler, Georg: Zeiresie Heldenberg. Lauter Helden. Katalog zur
 Művészet Magyarországon, 1780–1830. MNG–MTA kiállítása, katalógus I. Szerk.: *Szabolcsi Hedvig, Galavics Géza*. Budapest, 1980.
 Művészet Magyarországon, 1830–1870=Művészet Magyarországon, 1830–1870. MTA–MNG kiállítása, katalógus II. Szerk.: *Szabó Júlia, Széphelyi Frankl György*, Budapest, 1981.
Myskovszky 1906=Myskovszky Ernő: A magyar képzőművészet története. Budapest, 1906.
 N.N.: A képirók hosszú élete. Donát János 80 éves. *Hasznos Multságok*, 1824, II. félév, 215–216.
 N.N.: A magyar biedermeier kiállítás. *Pester Lloyd*, 1937. XI., 28.
Nagy 1857–1868=Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzedékrendi táblákkal Pest 1857–1868.
Nagy 1874=Nagy Iván: Magyarországi képzőművészek. *Századok*, 1874. 26–44.
Nagy Sándor: Régi Bihar megyéről. Nagyvárad, 1885.
Nagy Zoltán: A magyar litográfia története a 19. században. Budapest, 1934.
Naményi 1903=Naményi Lajos: Donát János arcképfestőtől. *Művészet*, 1903, 343–346.
Naményi 1904=Naményi Lajos: Ehrenreich Ádám rézmetszőről. *Művészet*, 1904.
Naményi 1906=Naményi Lajos: Lochbieler festőtől. *Művészet*, 1906, 423.
Naményi 1911=Naményi Lajos: Adalékok művészetünk történetéhez. 1911.
Naményi 1926=Naményi Lajos: A Szépművészeti Múzeum gyarapodása 1925-re. *Magyar Művészet*, 1926. 41.
Naményi Lajos: Donát János. *Művészet*, 1911, 394.
Naményi Lajos: Neugass Izidor. *Művészet*, 1907, 349.
Neumann, Jaromir: Die tschechische klassische Malerei des 19. Jahrhunderts. Prag, 1955.
Nicolai 1783=Nicolai, Christoph Friedrich: Beschreibung eine Reise der Deutschland und der Schweiz. I–XII, Bd., Berlin und Stettin, 1783–1796.
 Niederösterreichischen Landesausstellung. 2005. Wien. 385–387.
Ormós 1888=Ormós Zsigmond: Visszaemlékezések. III. Gyűjteményeim. Temesvár, 1888.
 Osztrák-Magyar Monarchia... 1887–1901=Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képből. I–XXVI. köt., Budapest, 1887–1901.
Ottmann Franz: Von Füger bis Klimt. Wien, 1923.
Pap Gábor: Néhány szó hazai festészetünk megalapítása tárgyában. *Életképek*, 1848. júl. 25.
Pataky 1951=Pataky Dénes: A rézmetszés története. Budapest, 1951.
Pelles, G.: Art, Artist and Society Painting in England and France, 1710–1850. London, 1963.
Peregriny 1878=Peregriny János: A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának Iajstroma. Budapest, 1878.

Peregriny 1894=*Peregriny János*: A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának lajstroma. Budapest, 1894.

Peregriny 1907=*Peregriny János*: A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka műtárgyainak leíró lajstroma. Budapest, 1907.

Peregriny 1909=*Peregriny János*: A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka műtárgyainak leíró lajstroma. Budapest, 1909.

Peregriny 1909a=*Peregriny János*: Erdődi Pálffy János királyfai kastélyában található festmények. Budapest, 1909.

Péter András: A magyar művészet története. I. –II. 1930. II. 87.

Petrová–Pleskotová, Anna: K počiatkom realismu v slovenskom maliarstve, Josef Czauczik a jeho okruh. Bratislava, 1961.

Petrovics 1936=*Petrovics Elek*: Mesterművek. *Magyar Művészet* 1936. IV. 9. 104.

Petrovics 1937=*Petrovics Elek*: Élet és művészet. Budapest, 1937.

Petrovics Elek: A modern festészet kialakulása. In: *Domanovszky é.n.*, V. 475–539.

Petrovics Elek: Magyar művészek arcképei az Ernst Múzeumban. Budapest, 1931.

Pigler Andor: A barokk művészet. *Domanovszky é.n.*, IV. 517–565.

Pigler Andor: Stílusellentétek a XIV–XVIII. századi festmények tükrében. Budapest 1948.

Pirint 2004=*Pirint Andrea*: Donát János: *Ismeretlen férfi arcképe*. In: A Herman Ottó Múzeum Képtára. Miskolc, 2004. 101.

Pogány 1962=*Pogány Ö. Gábor*: A magyar festészet a 19 században Budapest, 1962. *Pogány Ö. Gábor*: A Magyar Nemzeti Galéria vezetője. Budapest, 1965.

Pogány Ö. Gábor: A nemzeti művészet kialakulása. MTA II. Osztályának Közleményei. Budapest, 1961. XI. 345–368.

Prahács é.n.=*Prahács Margit*: Zene és kultúra. *Domanovszky é.n.* V. 639–679.

Pulszky Ferenc: Életem és korom. Budapest, 1880. 1–2.

Rabinovszky Máriusz: Két korszak határán. Budapest, 1965.

Rexa 1929=*Kazinczy Ferenc*: Pestre. Töredék pesti útleírásából. Írta 1828-ban. Sajtó alá rendezte *Rexa Dezső*. Budapest, 1929.

Richer Anton Philipp festő, rézmetsző, litografus 1804–1825. *Tudományos Gyűjtemény*, 1819. 9. füzet. 116.

Rónay György: A klasszicizmus. Budapest, 1976

Rózsa 1954=*Rózsa György*: Megjegyzések a magyar történelmi ikonográfia néhány kérdéséhez. *Folia Archaeologica*. 1954. VI., 157–167.

Rózsa 1957=*Rózsa György*: Kazinczy Ferenc a művészetben. *MÉ*, 1957. VI. 2–3., 174–192.

Rózsa 1959=*Rózsa György*: Ehrenreich Ádám forrásai. *MÉ*, 1959. VIII. évf. 1. sz. 61–67.

Rózsa György: Adalékok a magyarországi arcképfestészet történetéhez. In *Folia Archaeologica* 1962. XIV. 211–221.

Rózsa György: Czetter Sámuel. Egy magyar rézmetsző a 18–19. század fordulóján. *MMM Évkönyve, Budapest*, 1953. 97–108.

Rózsa György: Egger Vilmos festőről. *MÉ*, 1962. XI. 166–170.

Rózsa György: Friedrich John és a magyar felvilágosodás írói. *MÉ*, 1955. IV., 223–229.

Rózsa György: Johann Niedermann magyar vonatkozású arcképei. *Folia Archaeologica*, IX. 1957. 237–241.

Schams 1821=*Schams, Franz*: Vollständige Beschreibung der königlichen Freysadt Pest in Ungarn. Pest, 1821.

Schmidl Adolf: Reisehandbuch durch das königreich Ungarn. Wien, 1835.

Schoen 1939=*Schoen Arnold*: Budapest székesfőváros kórházainak és emberbaráti intézményeinek kápolnái. TBM, VII, 1939, 301.

Schoen Arnold: Pest-budai művészeti almanach az 1919. esztendőre. Budapest, 1919.

Schoen Arnold: Prixner és a Mondolat. *Műbarát* 1921, 248–252.

Siklóssy László: Hogyan épült Budapest 1870–1930. Budapest, 1931.

Singer 1849=*Singer, Hans Wilhelm*: Allgemeine Porträtkatalog. Leipzig, 1849.

Sinkó Katalin: Adatok a magyar műgyűjtés történetéhez. In: Művészet és felvilágosodás. Szerk.: *Zádor Anna és Szabolcsi Hedvig*. Budapest, 1978. 545–552.

Solymár István: A Magyar Nemzeti Galéria új szerzeményei. *Művészet* 1970. XI. 8. sz. 33..

Stix, Alfred: Heinrich Füger. Wien 1923.

Szabó 1916=*Szabó László*: A magyar festőművészet. Budapest, 1916.

Szabó 1985=*Szabó Júlia*: A XIX század festésze Magyarországon. Budapest, 19

Szana 1901=*Szana Tamás*: Száz év a magyar művészet történetéből. Budapest, 1901.

Szana Tamás: A magyar művészet századunkban. Budapest, 1890.

Szana Tamás: Kiásott művészek. *Fővárosi Lapok*, 1896. márc. 8.

Szauder József: A klasszicizmus kérdései, és a klasszicizmus a felvilágosodás magyar irodalmában. *Filológiai Közlemények*, 1960. 1–4., 46–47.

Szauder József: A romantika útján. Budapest, 1961.

Szemző Péter: A magyar folyóiratillusztráció kezdetei. *MTA Munkaközösség Évkönyve*, Budapest, 1954. 121–124.

Szentiványi Gyula: Donát János. *Művészet*, 1909. 407–408.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891–1914. Magyar Elektronikus Könyvtár.

Tehel Péter: A magyar nemzeti művészet kialakulásának kérdései a reformkorban. ELTE. BTK Évkönyvek. 1952–53. évre. 260–285.

Tolnai Gábor: Régi magyar főurak. Budapest, 1939.

Török 1859=*Török Jenő*: Magyarország prímásai. Közjogi és történelmi vázolat. Pest, 1859.

Tóth László: Az erdélyi biedermeier és *Széphalom*, XII. köt. Szeged. 1941.

Tudományos Gyűjtemény, 1818. VIII., 1820. X., 1823. I., 1830. XII., 126.

Uzsoki 1962=*Uzsoki András*: Jelentés a Xantus János Múzeum 1958–61 évi működéséről. *Arrabona*. Győr. 1962. 217–2. 17

Váczy János: Wesselényi Miklós báró ifjúsága. *Erdélyi Múzeum*, 1904. 139.

Vayer Lajos: A történelmi művek illusztrálása. Budapest, 1938.

Vayerné 1973=*Vayerné Zibolen Ágnes*: A művészeti romantika kezdetei. Kisfaludy Károly. Budapest, 1973.

Vayerné Zibolen Ágnes: Az íróportrék gyűjtésének módjáról. *PIM Évkönyve*, 1963. 123.

Vayerné Zibolen Ágnes: Kisfaludy Károly képgyűjteménye. *PIM Évkönyve*, 8. Budapest, 1969. 161.

Vayk (Vay Sarolta?): Régi magyar mecénások. *Művészet*, I. 1902. 211–217.

Velics László: Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából. I–III. köt. Budapest, 1912–1914.

Vocelka-Zeidler 1979=*Vocelka-Zeidler, Sylvia*: Schloss Wetzdorf. Pargfrieder – Radetzky – Wimpfen. Kleinwetzdorf-Heldenberg. Niederösterreich. Katalog, 1979.

Voit Pál: Joó János egri rajztanár Magyar Atheneuma. Tanulmány a művészeti és ipari oktatás múltjából. Klny. *Magyar Iparművészet*, XXXIX. évf. 9–10. sz. 3–6.

Vojditsch 1822=*Vojditsch Joseph*: Adressbuch der königlichen freistadt Pest im Jahre 1822. Pest, 1822.

Waldapfel József: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, 1780–1830. Budapest, 1935.

Weink, Anton J.: Beschreibung der kaiserlichen königlichen Akademie der bildenden Künste in Wien. Wien, 1783.

Wellmann Imre: Barokk és felvilágosodás. *Domanovszky é. n.*

Zádor 1961=*Zádor Anna*: A magyar reformkor művészete. Budapest, 1961.

Zádor Anna– *Szabolcsi Hedvig*: Művészet és felvilágosodás. Budapest, 1978.

Zádor Anna: Klasszicizmus és romantika. Budapest, 1976.

Zánkay Cornélia: Kazinczy Ferenc művelődéstörténelmi jelentősége. Pécs, 1913. 61–621.

Zarándy 1910=*Zarándi A. Gáspár*: Huba vére Szemere. Budapest, 1910.

Zeitler, Rudolf: Die Kunst der 19. Jahrhunderts. Berlin, 1966. Propyläen Kunstgeschichte. **LEXINONOK**

Füssli 1860=*Füssli [Fuessli, Füßli, Füssli] Hans, Heinrich*: Allgemeines Künstlerlexikon. Zürich, 1806, I–II.

Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk.: *Benedek Marcell*, I–II., Budapest, 1963–1978.

MIL, Budapest 1963. I–III.

MNG Állagjegyzék, Budapest 1972.

Nagler 1835–1952=*Nagler, Georg Kaspar*: Neues allgemeines Künstler-Lexikon I–XIV. München 1835–1952.

ÖBL=Österreichisches biographisches Lexikon, Wien, 1815–1950.

ÖKL= Österreichisches Künstlerlexikon von den Anfängen bis zur Gegenwart, Wien, 1974–, ed.: *Rudolf Schmidt*., 1979.

Otto, *Gottlieb Friedrich*: Lexikon der Oberlausitzer Schriftsteller und Künstler. Görlitz, 1801.
 Pallas Lexikon=A Pallas Nagylexikona: az összes ismeretek enciklopédiája I–XIV. köt. I-II. pótköt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1893–1900.
 Révai =Révai Nagylexikona az ismeretek enciklopédiája. Főszerk.: Révay Mór János. Budapest, Révai, 1911–1935.
 Sz – Sz 1915=Szendrei János –Szentiványi Gyula: A magyar képzőművészek lexikona. Magyar és magyarországi vonatkozású művészek életrajza a XII. századtól napjainkig.
 Thieme-Becker 1908–1950=Thieme Ulrich –Becker Felix Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zum Gegeneart 37 bde Leipzig 1908–1950.
 Irodalmi lexikon=Új Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk.: Péter László. Budapest, Akadémiai Kiadó 1994.
 Wurzbach 1856–1892=Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaisertum und in seinen Kronländern gelebt haben. I–LX. Bde Wien 1856–1892.
 Zenei Lexikon. Szerk.: Szabolcsi Bence, Tóth Aladár. Budapest, bővített kiadás és pótkötet 1935. I–III.

ZSUZSANNA BAKÓ

DIE TÄTIGKEIT DES MALERS JÁNOS DONÁT

Beim Überblick des Œuvres von János Donát muss der Umstand wiederholt erwähnt werden, dass das Œuvre – nach unserem jetzigen Wissen – fragmentarisch ist; deshalb ist seine Einordnung in die europäischen Stilrichtungen nur in großen Zügen, ohne die Bestimmung des genauen Stilkreises möglich. Der Großteil der bisher bekannten Werke besteht aus Bildnissen, daraus folgt, dass bei der Definition der stilaren Züge und der Behandlung des Verhältnisses zwischen Künstler und Publikum in erster Linie von hier aus möglich ist.

Die Tätigkeit von Donát ist in jene Schicht der künstlerischen Tendenzen der Periode einzuordnen, die die geistigen Werte und Neuerungen der Aufklärung, die Sehnsucht nach Freiheit und Veränderung auf einem bescheideneren künstlerischen Niveau darstellt, aber auf eine Weise, die all dies treu widerspiegelt. Die Kunst von Donát drückt die dank der ideellen Strömungen der Aufklärung grundsätzlich und allgemein veränderte Kunstbetrachtung aus. Die Bedeutung der Tätigkeit der vergleichbaren Künstler darf nicht herabgesetzt werden: Sie vermittelten den neuen Stil den breiteren Schichten der Gesellschaft – in unserem Fall einer Öffentlichkeit, die als Publikum eines hinsichtlich der Kunst besonders rückständigen Landes die Erneuerung der Kunst begehrte. Der bedeutendste Teil des Donat-Œuvres ist zweifellos die Porträtmalerei, die zahlreiche interessante Fragen anschnidet, und sowohl die Qualitäten als auch die Schwächen dieser Kunst veranschaulicht. Die Bildnisse entlehnen dem Barock nur noch ihre äußerlichen Züge, die für die Porträts von Reynolds, Gainsborough oder Meytens charakteristische Großzügigkeit, die Veranschaulichung der Bewegung fällt weg. Die Modelle von Donát sind unpersönlich, ihre Haltung oder Bewegung ist steif, manchmal schwerfällig, die Gesichtszüge drücken vorwiegend Reserviertheit aus. Wie bei den meisten klassizistischen Porträts bleiben die Gefühle hinter der Maske des Gesichtes auch hier verborgen; entsprechend der Auffassung der zeitgenössischen Porträtkunst beschränkt sich das technische Können und die Fertigkeit in der Charakterdarstellung auf die Wahrnehmung der äußeren Züge. Der Hintergrund – ob Interieur, ob Landschaft – ist nicht der Bewegungs – oder Handlungsraum des Dargestellten, sondern lediglich ein mit minutiöser Präzision gemaltes Bühnenbild. Die Gesamtwirkung der Gemälde ist trotz der wärmeren Farbentöne eher kühl und reserviert und widerspiegelt in allen Fällen das mit heiterem Frieden durchsetzte Gefühl der Unvergänglichkeit.

Diese Züge – obwohl für die ganze Gattung der Porträtmalerei der Zeit charakteristisch – verleihen den Bildnissen von Donát eine individuelle, eigenartige Ausdrucksform. Sie werden durch jenen, zum Lächeln bewegenden Umstand noch charakteristischer, dass die dargestellten Personen – unabhängig von ihrer Natur und ihrem Alter – einander immer ähnlich sind. Dies lässt sich nicht nur in der Darstellung der Positur, Kleidung, der Haare oder des Hintergrundes beobachten, sondern auch in der Malweise der eigenartig plastischen Nase und des sich immer zum Lächeln neigenden Mundes. Der markant individuelle, spezifische Zug seiner Kunst ist die sanfte Pinselführung und die in gelblich-braune Tönung eingebettete warme Harmonie seiner Farben, die die Malerei von Donát mit der

Kunst von Füger und einem seiner bekanntesten Nachfolger, J. B. Lampi verknüpft.

Der Stil des reifen Künstlers, der bei der Ankunft in Ungarn bereits Erfolge erzielt hatte, veränderte sich während des zwanzigjährigen Aufenthaltes in Ungarn kaum. Er fügte sich immer getreu den Wünschen des Auftraggebers und versuchte dabei die individuellen Züge seiner Kunst zu bewahren. Unter den schweren heimischen Verhältnissen, als beinahe keiner der ungarischen Künstler das solide Rüstzeug zur Kunst besaß, nahmen ihn sowohl die Aristokratie, als auch das heterogene Bürgertum gerne in Empfang und versahen ihn bis zum Ende seines Lebens mit Arbeit: hauptsächlich mit Porträtaufträgen. Donat bot ihnen in erster Linie das solide technische Können eines akademischen Meisters, der so weit keinen Konkurrenten hatte. Das zunehmende Kunstbedürfnis ermöglichte ihm in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts neben anderen, in den meisten Fällen nur einzelne Aufträge erfüllenden ausländischen Meistern, wie z.B. Niedermann, Krafft, Füger oder dem ebenfalls aus dem Ausland stammenden, jedoch hier sesshaft gewordenen Stunder und Lieder, ein Leben ohne existentielle Sorgen. Die künstlerische Qualität der von der kunsthistorischen Forschung bisher vernachlässigten Kleinkünstler, Piktoren und Wandermaler der Zeit, deren Fertigkeiten viel bescheidener waren, erreichte keineswegs die von Donát, so dass er in der heimischen Kunst ziemlich einsam steht, da er von den anderen weit herausragte.

Seine Bedeutung liegt – vor allem für die ungarische Kunstgeschichtsforschung – teilweise darin, dass seine Kunst ein schönes Beispiel für den barock-klassizistischen Stilwandel darstellt. Durch sein riesiges Œuvre – dessen Großteil erhalten blieb – ist aber auch ein Verbildungsglied und würdiger Vorläufer der in den 1830-er Jahren auftretenden, von den Traditionen des Barocks befreiten neuen Generation von Miklós Barabás, József Borsos, Karl Markó und anderen.

